

**Міністерство освіти і науки України
Академія педагогічних наук України
Науково-дослідний центр проблем соціальної педагогіки
та соціальної роботи Академії педагогічних наук України
та Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка**

Н. Б. Ларіонова

**ПРАКТИКА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
„СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА”
І „СОЦІАЛЬНА РОБОТА”**

Навчально-методичний посібник

**Луганськ
ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”
2010**

УДК [37.013.42 + 373.66] (073)

ББК 74.6р3 + 65.272р3

Л-25

Рецензенти:

- Савченко С. В.** – доктор педагогічних наук, професор, ректор Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.
- Ваховський Л. Ц.** – доктор педагогічних наук, професор, декан історичного факультету Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.
- Караман О. Л.** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Ларіонова Н. Б.

Л-25 Практика в системі професійної підготовки студентів спеціальностей „Соціальна педагогіка” і „Соціальна робота” : навч.-метод. посіб. для студ., організаторів і керівників практики / Н. Б. Ларіонова ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”. – 2010. – 69 с.

У навчально-методичному посібнику обґрунтовано особливе місце практики у системі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і працівників, розкрито її сутнісні характеристики як форми організації навчання й різновиду освітнього процесу, презентовано авторську організаційно-структурну модель наскрізної практики, комплексне навчально-методичне забезпечення організації практики (наскрізна програма практики; критерії оцінки конкретних завдань, що виконуються студентами під час практики; критерії оцінки й самооцінки професійного й особистісного розвитку студента в процесі проходження практики; система засобів здійснення моніторингу професійного становлення студентів).

Представлені матеріали будуть корисними дослідникам проблеми практичної підготовки соціальних педагогів і працівників, керівникам практики вищих навчальних закладів, супервізорам соціальних служб, студентам-практикантам.

УДК [37.013.42 + 373.66] (073)

ББК 74.6р3 + 65.272р3

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(протокол № 3 від 30 жовтня 2010 року)*

© Ларіонова Н. Б., 2010

© ДЗ „ЛНУ імені Тараса

Шевченка”, 2010

З М І С Т

ВСТУП	4
--------------------	---

РОЗДІЛ І.

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ ЯК РІЗНОВИДУ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ „СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ” І „СОЦІАЛЬНИЙ ПРАЦІВНИК”

1.1. Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів і працівників як психолого-педагогічна проблема.....	6
1.2. Сутнісні характеристики й відмінності практики як форми організації навчання й різновиду освітнього процесу.....	10
1.3. Методологічні моделі й принципи проектування практики.....	17

РОЗДІЛ ІІ.

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОЕКТУВАННЯ Й ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ „СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ” І „СОЦІАЛЬНИЙ ПРАЦІВНИК” В УМОВАХ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

2.1. Моделювання практики як навчального модулю.....	24
2.2. Взаємодія вищого навчального закладу і соціальних служб як фактор оптимізації практичної підготовки соціальних педагогів, соціальних працівників.....	29
2.3. Моніторинг професійного становлення студентів у процесі практики.....	32

РОЗДІЛ ІІІ.

НАСКРІЗНА ПРОГРАМА ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РІВНІВ „БАКАЛАВР” І „СПЕЦІАЛІСТ”

3.1. Основні задачі й зміст практики.....	36
3.2. Критерії оцінювання практики.....	51

ДОДАТКИ

Індивідуальна карта оцінки й самооцінки студента-практиканта.....	61
Характеристика-відгук на студента-практиканта (групова форма).....	62
Характеристика-відгук на студента-практиканта (індивідуальна форма).....	63

ЛІТЕРАТУРА	66
-------------------------	----

ВСТУП

Одним із найважливіших критеріїв ефективності роботи вищого навчального закладу у справі підготовки спеціалістів є те, наскільки успішно випускники вузу можуть вирішувати у практичній діяльності найрізноманітніші завдання. Це, у свою чергу, залежить від того, наскільки глибоко вони оволоділи знаннями у відповідних галузях науки, уміннями й навичками застосування цих знань на практиці.

Тому професійна підготовка висококваліфікованих спеціалістів передбачає нерозривну єдність теоретичної й практичної підготовки протягом усього періоду навчання у вищому навчальному закладі.

Специфіка професій „Соціальний педагог”, „Соціальний працівник” вимагає особливо ґрунтовної практичної підготовки, що зумовлене цілою низкою чинників:

- інновація професій у нашому суспільстві;
- недостатність відомчої нормативної й інструктивно-методичної бази підготовки спеціалістів;
- багатоманітність можливих місць роботи по закінченню ВНЗ і, відповідно, певна своєрідність задач, об'єктів професійної діяльності, форм і методів роботи тощо;
- фактор “професійної самотності”, що означає незрозуміння специфіки й призначення посади соціального педагога, соціального працівника в установах, які не є соціальними службами й організаціями, слабкі можливості спілкування з колегами на професійних зборах і заходах.

З іншого боку, важко переоцінити соціальну значимість професій, особливо в українському суспільстві, яке є суспільством перехідним, тобто створює соціальне середовище, недостатньо оптимальне для соціалізації особистості. І це в умовах, коли й сама професія, і система установ і організацій, що здійснюють соціально-педагогічну й соціальну діяльність, знаходяться в стадії активного формування й розвитку.

У зв'язку з цим випускник повинен бути готовим до творення, до творчості, тому що:

- кожна проблемна ситуація, з якою йому прийдеться мати справу в професійній діяльності, буде досить новою й своєрідною;
- професійний інструментарій зі спеціальності не відпрацьований, що призводить до необхідності його самостійного допрацювання або розробки спеціалістом;
- персональний внесок кожного фахівця буде сприяти удосконалюванню й розвитку самої професійної сфери.

Така особливість професій висуває свої вимоги до формування практичної готовності студентів до майбутньої професійної діяльності: після закінчення навчання у ВНЗ вони не мають часу й права на професійне

дозрівання й повинні бути готові до самостійного здійснення своїх професійних ролей і функцій, якщо не на високому, то на достатньому рівні.

Усе вище перелічене обумовлює актуальність створення системи неперервної практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів, соціальних працівників, складовими якої є:

- Організація практики як різновиду навчально-професійної форми діяльності студентів протягом всього періоду навчання за наскрізною програмою, з поступовим ускладненням завдань, змісту, форм і методів її проведення;

- Залучення студентів до пошуково-дослідницької діяльності, до вирішення конкретних соціальних, соціально-педагогічних проблем і ситуацій у процесі впровадження науково обґрунтованих проектів, програм, технологій;

- Виконання студентами лабораторних завдань, практичних та курсових робіт, змістовно та організаційно пов'язаних з елементами практики;

- Організація волонтерської діяльності студентів соціального спрямування;

- Забезпечення практико-орієнтованого спрямування теоретичної підготовки студентів, а саме: використання технології контекстного навчання, опора у процесі викладання на досвід соціальної, соціально-педагогічної діяльності, яким студенти оволоділи під час практики.

Виділення практики у якості базового, провідного компоненту неперервної практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів, працівників вимагає науково-теоретичного обґрунтування й апробації її ефективних моделей.

Запропонований нами підхід передбачає:

- *проектування практики:*

1. Як різновиду освітнього процесу – тобто педагогічно обґрунтованої, послідовної, безупинної зміни стану суб'єктів навчання у спеціально організованому середовищі з метою досягнення ними освітніх результатів;

2. Як системного об'єкту у єдності цільових, змістовних, діяльнісних, організаційних, технологічних, часових й інших характеристик;

- *організацію навчального процесу у ході практики на основі:*

Особистісно-діяльнісного підходу, тобто як процесу оволодіння різними видами професійної діяльності, у якому навмисно створюються умови для самопізнання, самовизначення студента в різних професійних ролях і формується потреба самовдосконалення в професійній діяльності;

Використання форм і методів експериментального навчання на основі дидактичних принципів продуктивного навчання, інтенсифікації навчання й евристичного характеру навчальної діяльності;

Активізації педагогічної рефлексії як ведучого механізму професійної соціалізації.

РОЗДІЛ І.

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ ЯК РІЗНОВИДУ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ „СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ” І „СОЦІАЛЬНИЙ ПРАЦІВНИК”

1.1. Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів і працівників як психолого-педагогічна проблема

За оцінкою дослідників, становлення професіонала – сфера соціальної практики, у якій можна виділити два аспекти, що тісно переплітаються між собою. Перший аспект – інтереси суспільства, для якого професіоналізація є, перш за все, засобом відтворення робочої сили й відповідної сфери діяльності, збереження й розвитку певної своєї підсистеми, а завдяки цьому задоволення відповідних потреб.

Другий аспект – інтереси конкретної людини, для якої професіоналізація – це форма включення в соціально-економічні процеси суспільства, джерело засобів до існування, а також засіб розвитку, самоактуалізації та самореалізації.

У психолого-педагогічній літературі ключова роль у професійному становленні індивіда відводиться професійному навчанню, яке розглядається по-перше, як особлива форма соціального регулювання, супроводження професіоналізації особистості, по-друге, як формування індивідуальних системних якостей професіонала, якими повинні володіти реальні чи потенційні представники професійної спільноти.

Актуальність проблеми становлення професіонала невичерпана, не дивлячись на велику кількість досліджень (зокрема, психологічні дослідження змісту професійного навчання й виховання у роботах В. Шадрикова, В. Чебишевої, В. Дружиніна, В. Марищука, С. Батищева, В. Бодрова, Ю. Поваренкова; педагогічні – В. Слатьоніна, А. Вербицького, А. Хуторського тощо).

Це пояснюється не тільки багатогранністю самого процесу й складністю його механізмів, а й динамікою соціальних вимог до професіонала, від якого сьогодні очікують не тільки створення споживчих вартостей, а й активного впливу на розвиток професійної діяльності й професійної спільноти, здатності брати на себе соціальні й етичні зобов'язання у контексті професії.

Специфіка професій „соціальний педагог” і „соціальний працівник”, для яких створення споживчих вартостей, представлених соціальними послугами, не є кінцевою метою професійної дії, а скоріше засобом соціальної допомоги тим індивідам, яким вони надані, а звідси особлива соціальна значимість професій, завдяки яким суспільство відтворює особистість, здатну до активного функціонування у самих різних сферах соціальної практики, до виконання соціальних ролей і функцій, що є вкладом у збереження й розвиток суспільства, інновативність професій для

українського суспільства вимагають окремих досліджень становлення майбутніх соціальних педагогів і працівників у професійному навчанні.

Проблеми професійної підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників за останній час стали предметом наукових досліджень як в Україні, так і в Росії. Ці питання висвітлено в працях Л. Міщик, І. Зверєвої, А. Капської, В. Поліщук, С. Харченка (Україна), ряду російських дослідників (І. Зимня, М. Єфремова, Б. Шапіро, В. Бочарова, А. Соловійов, В. Масленнікова, М. Богуславський, Г. Корнетов та ін.).

Але ці дослідження не вичерпують усіх питань щодо основ підготовки спеціалістів нової генерації, особливо це стосується такої ланки як навчальна практика.

Проблемам змісту і організації педагогічної практики студентів ВНЗ присвячені праці О. Абдуліної, Л. Булатової, Н. Загрязкіної, Н. Кичук, Г. Коджаспарової, Н. Кузьміної, В. Максимова, О. Мосіна, О. Щербакова та багатьох інших науковців. У цих роботах акцентується увага на тому, що педагогічна практика виступає сполучною ланкою між теоретичним навчанням студентів та їхньою майбутньою професійною діяльністю. Розкривається роль і значення практики у професійному становленні майбутніх педагогів.

Аналогічні аспекти висвітлюються й у роботах, присвячених проблемі організації професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, працівників. У той же час, з урахуванням практико спрямованого характеру професій був обґрунтований і покладений в основу організації процесу професійної підготовки практико-орієнтований підхід, який послужив підставою для виокремлення у ролі важливої педагогічної умови успішного функціонування процесу професійної підготовки ідеї оптимального поєднання теоретичного і практичного компонентів.

Одночасно аналіз зарубіжного і вітчизняного досвіду підготовки соціальних педагогів і працівників дозволив виявити низку проблем в реалізації практико-орієнтованого підходу, систематизованих у фундаментальному дослідженні В. Поліщук, присвяченому проблемі професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти:

- співвідношення теоретичного і практичного компонентів у процесі підготовки соціальних педагогів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів у нашій країні не відповідає світовим стандартам; у багатьох зарубіжних країнах у процесі професійної підготовки соціальних працівників/соціальних педагогів практичний компонент займає 50-60%;

- у вищих навчальних закладах України відсутній єдиний підхід до організації і проведення соціально-педагогічної практики (спостерігається неузгодженість видів практик, програм, термінів і тривалості її проведення, вимог до змісту, місця проведення і форм звітності);

- на якості практичного компоненту професійної підготовки соціальних педагогів негативно позначається те, що інфраструктура соціальних і соціально-педагогічних служб і закладів, які б могли бути базами проведення практик, знаходяться у стадії формування. Сучасні

установи і заклади соціально-педагогічного спрямування неспроможні прийняти й організувати на належному рівні практичну підготовку значної кількості студентів; відсутні спеціально підготовлені працівники-супервізори для роботи із студентами; співробітники соціально-педагогічних установ не зацікавлені у продуктивній роботі із студентами-практикантами;

- близько третини студентів відповідних спеціальностей проходять практику у соціальних службах і закладах, діяльність яких не відповідає меті і завданням даного виду практики або проходять її в закладах, де співробітники не мають належної професійної освіти;

- основними формами проходження студентами практики є спостереження, аналіз, вивчення, але не безпосередня участь під керівництвом супервізора у вирішенні соціально-педагогічних ситуацій, проблем чи наданні соціально-педагогічної допомоги;

- під час проходження практики студенти не залучаються до активної участі в аналітично-пошуковій і дослідницькій діяльності;

- самоосвіта, самовдосконалення, формування професійно важливих особистісних якостей, засвоєння етичних компонентів ще не стали важливими складовими частинами програми соціально-педагогічної практики;

- відстає належне навчально-методичне забезпечення соціально-педагогічних практик.

Разом з тим, слід відзначити, що проблема формування професійної готовності студентів у процесі навчальної практики спеціально не досліджувалась.

Розгляд цієї проблеми, з нашої точки зору, доцільно розпочати з визначення ролі й місця практики у професійному становленні майбутніх соціальних педагогів.

Професійне навчання відрізняється від загального характером і спрямованістю освоюваних знань, умінь і навичок, формуванням і вдосконалюванням тих особистісних установок і якостей, які відповідають обраним професії й спеціальності.

Основною проблемою будь-якої професійної освіти є перехід від активного навчання до засвоєння навчального матеріалу: у рамках одного типу діяльності необхідно «виростити» принципово інший.

Під час навчання формується міцна основа трудової, професійної діяльності. Засвоєні в навчанні знання, уміння, навички виступають уже не як предмет навчальної діяльності, а як засіб діяльності професійної.

У ході професійного навчання відбувається якісний стрибок у розвитку індивіда – він стає професіоналом, у нього формується готовність до професійної діяльності, структура професійно важливих якостей і система професійної діяльності.

З точки зору Т. Кудрявцева це етап цілеспрямованої підготовки до обраної (на попередньому етапі – етапі „виникнення й формування

професійних намірів” професійної діяльності, „психологічним критерієм якого є професійне самовизначення”.

Вирішення цієї проблеми можливе тільки на основі діяльнісного підходу, який складає вихідну методологічну установку теорії навчання. Різні аспекти даного підходу розроблені в дослідженнях психологів і педагогів Л. Виготського, А. Леонтьєва, С. Рубінштейна, В. Давидова, В. Шадрикова, П. Підкасистого, Г. Щедровицького, Г. Щукиної, Т. Шамової, Н. Тализіної й ін.

З цих досліджень випливають наступні положення:

у діяльності не тільки виявляються здібності тих, кого навчають, але в ній вони і створюються;

при організації визначеного виду освітньої діяльності тих, кого навчають, формуються відповідні цьому виду здатності і якості особистості.

У руслі особистісно-діяльнісного підходу студент розглядається як активний, самостійно організуючий свою діяльність суб'єкт педагогічної взаємодії. Йому властива специфічна спрямованість пізнавальної й комунікативної активності на рішення конкретних професійно-зорієнтованих завдань.

Новий напрямок діяльнісного підходу до навчання був розроблений А. Вербицьким. Спираючись на науковий спадок психологічних шкіл Л. Виготського, С. Рубінштейна, А. Леонтьєва, він увів смислоутворюючу категорію „контексту”, орієнтованого на вчинок як на одиницю, „клітинку” аналізу процесів пізнавальної діяльності, ситуацію як форму представлення змісту пізнавальної діяльності

А. Вербицьким була поставлена проблема: як розв'язати протиріччя між вимогами, особливостями й умовами навчальної діяльності студента і його майбутньої професійної діяльності спеціаліста в адекватній їй формі й виконанням тими, хто навчається, неадекватної цій задачі навчальної діяльності. З метою розв'язання даної проблеми були розроблені психолого-педагогічні основи педагогічної технології нового знаково-контекстного (контекстного) типу навчання, яке забезпечить послідовну трансформацію навчальної діяльності студентів у професійну діяльність молодого спеціаліста.

Педагогічні технології контекстного навчання забезпечують особистісне включення студента у засвоєння професійної діяльності й не тільки просто відтворення вже відомого соціального досвіду, але й його розширене відтворення. Особистісний смисл навчально-пізнавальної діяльності студента полягає, згідно теорії А. Вербицького, не в засвоєнні навчальної інформації як абстрактної знакової системи, а у формуванні через неї за допомогою цілісної структури майбутньої професійної діяльності. Знання, вміння й навички, вважає він, повинні виступати для студента не самоціллю, а одним з найважливіших засобів й умов розвитку його особистості як професіонала.

Таке навчання, яке з допомогою всієї системи дидактичних форм, методів і засобів моделює предметний і соціальний зміст майбутньої

професійної діяльності., А. Вербицький називає знаково-контекстним або контекстним навчанням.

Поняття „контексту” у даній теорії (основи побудови діяльнісного підходу до процесу формування професійної готовності), є смислоутворюючою категорією, яка забезпечує рівень особистісного включення майбутнього спеціаліста у процеси пізнання, оволодіння системою умінь. У своїй сукупності вони представляють собою динамічну модель переходу від навчальної до професійної діяльності.

Однією із центральних є проблема відповідності форм організації навчальної діяльності студента формам засвоєваної ним професійної діяльності. Якістю адекватності може володіти тільки сукупність традиційних і нових форм, кожна з яких повинна наповнюватися адекватним їм змістом засвоєваної діяльності, а вся ця сукупність – цілісним змістом професійної діяльності, яка моделюється.

А. Вербицький виділив три базові форми організації навчальної діяльності й деякі проміжні між ними.

Базові – це:

- власне навчальні (наприклад, лекція, семінар);
- квазіпрофесійні (ділова гра й інші ігрові форми);
- навчально-професійні (науково-дослідна робота студентів, практика, підготовка дипломного проекту й т.п. форми діяльності.)

Проміжні – це будь-які форми (традиційні й нові), що відповідають специфіці цілей і конкретного змісту навчання на відповідному етапі навчання.

У власне навчальній діяльності здійснюються головним чином передача й засвоєння інформації; у квазіпрофесійній – моделюються цілісні фрагменти виробництва, їх предметно-технологічний і соціально-рольовий зміст; у навчально-професійній формі – студент здійснює дії й учинки, що відповідають нормам власне-професійних і соціальних відносин фахівців, які вступають (у процесі колективно-розподільної праці) у міжособистісні взаємодії й спілкування.

Таким чином, з переходом від однієї базової форми діяльності до інших студенти отримують усе більше вдосконалену практику застосування навчальної й наукової інформації у функції засобу здійснення зазначених форм діяльності, опановуючи реальним професійним досвідом, одержуючи можливість природного входження в професію.

1.2. Сутнісні характеристики й відмінності практики як форми організації навчання й різновиду освітнього процесу

Логіка типології, запропонованої А. Вербицьким, її обґрунтування дозволяють зробити висновок, що практика – не просто складова частина основної освітньої програми вищої професійної освіти, яка забезпечує

сполучення теоретичної підготовки студентів з їх практичною діяльністю протягом усього процесу навчання у вузі.

Відсутність цього компоненту, його недостатня представленість у системі не забезпечують формування професійної готовності майбутнього спеціаліста. Особливо це стосується професій „соціальний педагог”, „соціальний працівник” як виключно практико орієнтованих.

Сутнісні характеристики й відмінності практики як організаційної форми підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності досліджувались, зокрема, С. Харченком. Використовуючи такі показники, як характер навчальної діяльності, роль викладача, форми взаємодії викладача й студента, рівні саморегуляції засвоєної діяльності, повнота досягнення навчальних цілей, він розкриває особливості практики у порівнянні з такими формами, як лекції, семінарські й практичні заняття, індивідуальна робота.

За його висновками:

- Характер навчальної діяльності в ході практики – творчій (у лекційному блоці – репродуктивний, на семінарських заняттях – репродуктивно-творчий, при індивідуальній роботі – творчо-репродуктивний);
- Роль викладача у процесі практики – коригуюча (у лекційному блоці – керівна, на семінарських заняттях – координуюча, при індивідуальній роботі – спрямовуюча);
- Форми взаємодії викладача й студента – відношення „суб’єкт-суб’єкт” (у лекційному блоці – „суб’єкт-об’єкт”, на семінарських заняттях – „суб’єкт-суб’єкт”, при індивідуальній роботі – „суб’єкт-об’єкт-суб’єкт”);
- Рівень саморегуляції засвоєваної діяльності – інтраситуативний (у лекційному блоці – предметно-ситуативний, на семінарських заняттях – діалогічний, при індивідуальній роботі – інтерактивний);

Повнота досягнення цілі – формується психофізіологічний, психологічний, практичний види готовності (у лекційному блоці – науково-теоретична готовність, на семінарських заняттях – науково-теоретична, психофізіологічна, психологічна і практична, при індивідуальній роботі – науково-теоретична і психологічна).

Усе вищевикладене дозволяє зробити висновок, що практика є навчально-професійною формою навчальної діяльності, компонентом системи, який логічно, послідовно трансформує зміст навчання від навчального предмету через предмет навчальної діяльності до предмету діяльності професійної й таким чином довершує цілісний зміст засвоєваної студентом професійної діяльності.

Головна її відмінність від інших форм навчальної, у тому числі й навчально-професійної, діяльності майбутніх соціальних педагогів та працівників – це реалізація в реальних умовах професійної діяльності, що вимагає від студента оперувати не ідеальними зразками „клієнт”, „спеціаліст”, „соціальна ситуація” тощо, у яких відсутні „зайві”, „другорядні” характеристики (чого не буває у реальному житті), і якими легко керувати

тому, що, по-перше, об'єкти професійних дій „неживі”, тобто не можуть здійснювати своє вибіркове ставлення до професійних намагань спеціаліста й „чинити їм опір”, заважати реалізації професійних дій своєю індивідуальністю й можливою непередбачуваністю вчинків, й, по-друге, ідеальні ситуації провокують використанням типових підходів для свого вирішення (при цьому критерієм вірності підходу є його теоретична обґрунтованість, а не результативність професійних дій, що вимагається у реальній практиці від спеціалістів соціальної сфери).

Відрізняється практика й змістом діяльності як такої. Якщо у власне навчальній діяльності здійснюються головним чином передача й засвоєння інформації; у квазіпрофесійній – моделюються цілісні фрагменти виробництва, їх предметно-технологічний і соціально-рольовий зміст; то у практиці, як навчально-професійній формі, студент здійснює дії й учинки, що відповідають нормам власне-професійних і соціальних відносин фахівців, які вступають (у процесі колективно-розподільної праці) у міжособистісні взаємодії й спілкування.

Саме завдяки практиці у силу зазначених вище особливостей засвоєні в навчанні знання, уміння, навички виступають уже не як предмет навчальної діяльності, а як засіб діяльності професійної.

Узагальнення психолого-педагогічної літератури дозволяє виділити у професійному становленні особистості як системному процесі такий аспект як професійна соціалізація-професійна індивідуалізація. Таке виділення цілком логічне, бо професія є по суті нормативно зафіксованою соціальною роллю, яка має певний статус і престижність.

З точки зору К. Альбуханової-Славської механізми соціалізації-індивідуалізації розкриваються через аналіз рішення суб'єктом соціальних задач, які до нього пред'являються, при цьому соціальна задача трактується як „форма специфічного включення індивіда у дійсність, це форма організації, обмеження й одночасно актуалізації його активності... Задача є формою включення особистості у соціальну діяльність. З одного боку, зміст задачі включає соціально-типові умови й вимоги суспільно необхідної діяльності, адресовані саме особистості, з іншого особистість так чи інакше ставиться до задачі, й саме це ставлення визначає засіб включення у рішення задачі, а далі й засіб здійснення й регуляції”.

Початок професійного навчання ставить студента у ситуацію соціальної задачі, але соціальна діяльність, у яку він включається, – освітня. Уведення в освітній простір практики в реальних умовах професійної діяльності додає ще одну соціальну задачу – навчально-професійну.

Якщо таке уведення відбувається вже на початку професійного навчання, носить масштабний і системний характер, супроводжується ускладненням ситуації і збільшенням самостійності суб'єкта діяльності, то професійна соціалізація йде спочатку паралельно з освітньою, а пізніше підпорядковує останню, що забезпечує зміну академічної готовності до професійної діяльності на власне професійну готовність, забезпечує професійну адаптацію ще до початку самостійної професійної діяльності.

Регулюючий вплив професійної соціалізації на процес становлення професіонала проявляється, по-перше, через пред'явлення системи вимог до людини як реального чи потенційного учасника суспільного виробництва й, по-друге через стимулювання активності особистості у напрямку максимальної відповідності цим вимогам.

У власне навчальній діяльності до студента доводиться певна професіограма як „зведення знань про професію й про систему вимог, що пред'являються до людини тієї чи іншої спеціальності, професії чи їхньої групи”. Ці знання дають студенту змогу створити доволі узагальнені представлення про зміст засвоюваної професійної діяльності, умови її реалізації, критерії оцінки її ефективності тощо.

Практика конкретизує ці знання, поглиблює та розширює їх, а головне – персоніфікує завдяки безпосередній участі у професійній діяльності, примірюванню існуючих еталонних вимог до себе як до майбутнього спеціаліста.

Опосередкування еталонних вимог через систему вимог реальних, що пред'являються до студента під час практики з боку академічних керівників, керівництва й спеціалістів установи, де проходить практика, клієнтів сприяє засвоєнню соціальних системних якостей професіонала, до яких слід віднести систему цінностей, установок, потреб, бажань, переконань, характерних для даної професійної спільноти і які є основою для формування індивідуальних системних якостей конкретного представника цієї спільноти.

Проблема соціалізації пов'язана з питанням про інститути соціалізації, під якими розуміють „систему спеціально створених або таких, що склалися природно, установ і органів, функціонування яких спрямовано на розвиток індивідів, перш за все шляхом освіти й виховання”.

Практика у професійній соціалізації об'єднує зусилля двох інститутів соціалізації – вищого навчального закладу й установи, що виступає у якості бази практики, через яких на соціалізацію індивіда впливають інститут освіти й інститут соціальної роботи, що безумовно збагачує професійну соціалізацію студентів. Існуючі при цьому розбіжності вимог і механізмів впливу на розвиток індивіда при правильному їх використанні створюють протиріччя як діалектичну основу для розвитку суб'єкта навчально-професійної діяльності.

Вочевидь, що соціалізація як форма соціального регулювання, супроводження становлення професіонала, має суттєвий вплив на цей процес. Однак цей вплив залежить від ступеню прийняття індивідом професіоналізації як задачі, розуміння її ролі, наявності в індивіда певних якостей. Тут ми маємо справу з професійною індивідуалізацією, яку можна визначити як „прямий або опосередкований (регуляторний) вплив індивідуальності особистості на процес її професіоналізації, а також формування видів активності” й основними феноменами якої є індивідуальний спосіб і індивідуальний стиль діяльності й професіоналізації у цілому.

Практика актуалізує механізми соціального порівняння й рефлексії й тим самим створює умови для виявлення й адекватного розуміння своєї індивідуальності майбутніми спеціалістами, а за умови ефективного педагогічного впливу – усвідомленого й цілеспрямованого використання у побудові індивідуальної освітньої й професійної траєкторії розвитку особистості.

Особливість професій „Соціальний педагог”, „Соціальний працівник” висуває свої вимоги до формування практичної готовності студентів до майбутньої професійної діяльності, у зв'язку з чим необхідно визначитися з методологічними підходами до проектування практики студентів.

Відправним моментом тут є розгляд навчальної практики не просто як форми організації навчання, а як різновиду освітнього процесу – тобто педагогічно обґрунтованої, послідовної, безупинної зміни стану суб'єктів навчання у спеціально організованому середовищі з метою досягнення ними освітніх результатів.

За думкою А. Хуторського, під освітніми результатами потрібно розуміти зовнішні й внутрішні продукти діяльності учасників освітнього процесу. Зовнішні освітні продукти у даному випадку (навчальна практика) можуть бути виражені у формі плана-щоденника проходження практики, аналітичних довідок, проектів індивідуальної або групової професійної діяльності, звітів, виступів на проект- та експерт-семінарах, підсумкових конференціях тощо.

Внутрішні – це особистісні збільшення знань, умінь, навичок, засвоєні способи дій, розвиті здібності. Освітні результати спрямовані на особистісні збільшення студентів з метою їхньої ефективної професійної діяльності в соціумі.

При такому підході ми розуміємо практику, насамперед, як процес оволодіння різними видами професійної діяльності, у якому навмисно створюються умови для самопізнання, самовизначення студента в різних професійних ролях і формується потреба самовдосконалення в професійній діяльності.

Системний підхід вимагає виділення в освітньому процесі, який здійснюється у ході практики, цільових, змістовних, діяльнісних, організаційних, технологічних, часових й інших характеристик, кожна з яких являє собою опис структурних елементів загальної освітньої системи.

Цільовий компонент освітнього процесу базується на обраній моделі освіти й містить у собі різноманіття цілей і задач, що відносяться до суб'єктів освіти.

Змістовний компонент відбиває конкретне наповнення кожного елемента процесу, що вирішує визначену задачу, а діяльнісний – взаємодію суб'єктів навчання.

Організаційний компонент освітнього процесу включає систему керування процесом досягнення заданих і виникаючих цілей; у сукупності з технологічним компонентом забезпечує досягнення, діагностику й оцінку намічених результатів.

Таким чином, практика виступає як системний об'єкт, методологічний образ якого зосереджений у моделі освіти.

Розглянемо модель освіти, в основі якої лежить ідея взаємодії того, кого навчають, з навколишнім світом і самим собою (концепція вселення в навколишній світ).

Сучасне суспільство зіштовхується зі зростаючим числом невирішених проблем, тому воно прямо й побічно спонукає свої інститути шукати способи їхнього вирішення через розкриття резервів творчого людського потенціалу. У цих умовах необхідна освітня модель, орієнтована не стільки на ретрансляцію минулого, скільки на конструювання прогресивного майбутнього, на природо- і культуровідповідний розвиток усіх сфер людської діяльності.

Така модель припускає зміну доктрини „освіта як викладання” на доктрину „освіта як творення”, що визначає напрямок змін у методології сучасної освіти.

Філософською основою такої моделі освіти виступає ідея вселення людини в зовнішній світ за допомогою діяльності, що забезпечує створення нею продуктів, адекватних пізнанню сферам зовнішнього світу. Освоєння зовнішніх освітніх областей супроводжується розвитком внутрішнього світу суб'єкта освіти. Пізнання студентом реальної професійної дійсності, яка у період практики відіграє роль освітнього середовища, супроводжується його самопізнанням, що відбувається на основі рефлексії його навчально-професійної діяльності.

Творча самореалізація студента як надзадача навчання розкривається в трьох взаємозалежних цілях: створення студентом освітньої продукції у досліджуваній галузі професійної діяльності; освоєння її базового змісту через зіставлення з власними освітніми результатами; вибудовування індивідуальної освітньої траєкторії з опорою на свої особистісні якості.

Таким чином, первинним в освітньому процесі даного типу виступає пізнання студентом реальної професійної дійсності, а головною метою є підготовка фахівців, які здатні до творення не тільки особистісно, але й суспільно значимих продуктів діяльності, і вміють знаходити продуктивні рішення багаторівневих проблем, що безупинно виникають у соціумі.

Цільовим чинником вибудовування системи освіти на основі відповідної дидактичної чи педагогічної теорії є образ учня (у нашому випадку – студента).

Образ студента як модель результатів навчання, що передбачаються, є планованим результатом його взаємодії з навколишнім освітнім середовищем.

Пізнаючи у процесі навчальної практики реальну професійну дійсність, студент виконує наступні види діяльності:

- пізнання (освоєння) об'єктів і суб'єктів різних галузей професійної діяльності;
- творення студентом особистісного освітнього продукту як еквівалента власного освітнього збільшення;

- самоорганізація попередніх видів діяльності – пізнання й творення.

Якщо визначити мінімальний набір особистісних якостей студента, які відповідають його образу, то це дозволить цілеспрямовано конструювати освітні програми, вибирати оптимальні педагогічні технології, відбирати той навчальний матеріал, що допоможе організувати створення власної освітньої продукції.

При здійсненні студентами вищезазначених видів освітньої діяльності виявляються відповідні якості особистості:

1. Когнітивні (пізнавальні) якості – уміння відчувати навколишнє середовище, ставити питання, відшукувати причини явищ, позначати своє розуміння чи нерозуміння проблеми; уміння професійно бачити й відчувати досліджуваний об'єкт, розвита працездатність;

- інтелектуальні якості: допитливість, ерудованість, вдумливість, кмітливість, здатність до аналізу й синтезу, до аналогії, пошук проблем, схильність до експерименту, уміння формулювати проблеми й гіпотези, виконувати теоретичні й експериментальні дослідження, робити висновки й узагальнення, володіння способами розв'язання різних проблем;
- уміння аргументувати свою діяльність і отримані результати, самовизначатися в умовах вибору, захопленість, оперативність дій;
- уміння зрозуміти й оцінити іншу точку зору, вступити в змістовний діалог чи конструктивну суперечку;
- структурно-системне бачення досліджуваних об'єктів і областей професійної діяльності: сутність, причинно-наслідкові й інші зв'язки, просторова й часова ієрархія тощо;
- орієнтація у фундаментальних проблемах професійної діяльності, нестандартність мислення;
- здатність втілювати знання, що здобуваються, у духовні й матеріальні форми, будувати на їхній основі свою наступну діяльність;
- уміння зіставляти власні освітні результати з професійними аналогами й освітніми результатами інших студентів, оцінювати їх і допрацьовувати.

2. Креативні (творчі) якості – гнучкість розуму, розкутість думок і почуттів;

емоційно-образні якості: натхненність, емоційний підйом у творчих ситуаціях;

образність, асоціативність, почуття новизни, незвичайного, чуйність до протиріч, здатність до творчого сумніву, до емпатії;

ініціативність, винахідливість, кмітливість, проникливість, уміння бачити знайоме в незнайомому;

подолання стереотипів, здатність виходу в іншу площину чи простір при вирішенні проблеми;

наявність своєї думки, сміливість поглядів, впевненість у своїх силах, здатність генерувати нові, нестандартні ідеї, що мають загальнолюдську цінність, як індивідуально, так і в комунікації; потреба у творчому способі життя;

уміння вести діалог із досліджуваним об'єктом, вибирати методи пізнання, адекватні об'єкту; прогностичність, здатність до формулювання гіпотез, конструювання версій;

3. Методологічні (організаційно-діяльнісні) якості – знання своїх індивідуальних діяльнісних особливостей, рис характеру, оптимальних умов діяльності;

здатність усвідомлення цілей навчальної діяльності й уміння їх пояснити; усвідомлення мотивації у різних видах діяльності, пристрастей у професійній сфері;

усвідомлена цілеспрямованість: уміння ставити мету, розробляти програму її досягнення, завзятість у досягненні мети;

здатність до нормотворчості: уміння сформулювати правила діяльності, спрогнозувати результати;

навички самоорганізації: планування діяльності, корекція етапів і способів діяльності, її упорядкованість тощо;

самоаналіз і самооцінка, володіння методами рефлексивного мислення; здатність взаємодії з іншими суб'єктами навчальної й професійної діяльності, комунікативність;

здатність організувати діяльність і творчість інших (організаційно-педагогічні якості).

1.3. Методологічні моделі й принципи проектування практики

Цільові, змістовні, діяльнісні, організаційні, технологічні, часові й інші компоненти практики як різновиду освітнього процесу інтегруються у методологічній моделі практичного навчання.

Вивчення організації практичної підготовки фахівців соціальної роботи у різних країнах свідчить, що в середньому робота студентів „у полі” становить не менше, ніж третину навчального часу й майже в кожній країні контролюється навчальними закладами у межах академічних програм.

Крім того, аналіз зарубіжного досвіду свідчить, що останнім часом відбулася зміна самої моделі практичного навчання: психологічні підходи до супервізорства замінив освітній підхід.

Прогресивність цієї тенденції розкривається через порівняння цих двох моделей. В моделі супервізорства акцент робиться на потенціал особистісного росту, на використання досвіду студента для дослідження його особистої історії. Супервізорство схоже на терапію, тому даний підхід має тенденцію зосереджуватися на недоліках.

В освітній моделі більше уваги приділяється роботі студента й можливостям навчання в процесі цієї роботи. Такий підхід зосереджений на позитивних сторонах.

Що стосується аналізу існуючих моделей або підходів до практичного навчання, то на сьогоднішній день дослідники цієї проблеми, зокрема М. Доел й С. Шадлоу, виділяють чотири моделі або підходи:

1. Модель особистісного росту й розвитку.

Ця модель практичного навчання заснована на використанні терапевтичних моделей практики в моделях навчання: студент стає „клієнтом” супервізора. Акцент робиться на почуття студента, на розвиток його самосвідомості, на осмислення й засвоєння стилю супервізорства. Особистісне зростання розглядається як передумова професійного росту.

Навчання в основному індивідуальне. Велике значення надається конфіденційності безпосередньої роботи студента з клієнтом, яка ведеться без спостереження керівника практики.

Основними методологічними установками моделі є:

- 1) Використання терапевтичних моделей, запозичених з психосоціальної практики;
- 2) Упевненість у тому, що професійна діяльність залежить від особистісного росту;
- 3) Психологічні теорії допомагають супервізору зрозуміти процес навчання студентів;
- 4) Супервізор більше уваги приділяє процесу навчання, ніж його результатам.

2. „Учнівська” модель.

В основі практичного навчання – спостереження за роботою досвідчених спеціалістів. Тому велике значення мають взаємовідносини з супервізором, який працює з конкретними випадками. Оцінювання професійного росту студентів здійснюється на основі стандартів супервізорства.

- Методологічні принципи даної моделі:
- Навчання в процесі реальної діяльності, а не в ході дискусії;
- Практика передбачає копіювання існуючих моделей роботи, тому необхідне безпосереднє спостереження студента за практичною діяльністю супервізора;
- Опір на теорії поведінки;
- Однакова увага процесу й результатам практики.

3. Управлінська модель.

Виходить з того, що, по-перше, підхід до студента повинен бути таким, як і до будь-якого працівника агентства, й, по-друге, основна функція керівника практики – управління її процесом.

Такий підхід, як і попередній, більше зосереджується на надбанні навичок. Але щодо супервізорства, використовується підхід, орієнтований на вирішення проблем студента: практика вважається успішною у тому випадку,

якщо в результаті студент оволодіває навичками спеціальних процедур, при цьому критерії успішності співвідносяться з політикою агентства. Головний критерій оцінки результатів практики – результати роботи з клієнтами.

Філософія управлінського підходу містить наступні моменти:

- 1) Навчання повинне здійснюватися у процесі діяльності;
- 2) Найважливіше в роботі студента – захист клієнтів і якість роботи агентства;
- 3) Бажане, навіть необхідне, суворе дотримання правил;
- 4) Результатам приділяється більше уваги, ніж процесу роботи.

4. Модель структурованого навчання.

Заснована на використанні навчального плану, часто – у модульному виді з блоками модульних одиниць. Даний підхід характеризується застосуванням різних методів викладання, особливо імітаційних та діяльнісних. Це менш індивідуалізований підхід, ніж модель особистісного росту й розвитку, тому що йому більш притаманне навчання в „команді”.

При цьому підході важливим моментом є надбання навичок, але не менше уваги приділяється ціннісним основам роботи студентів. Крім того, він висуває певні вимоги до оцінки (критерії компетентності).

Модель структурованого навчання передбачає:

- 1) Використання освітніх моделей замість психосоціальних;
- 2) Безпосереднє спостереження за практикою студента вважається дуже важливим для навчання й оцінки;
- 3) Знання керівником практики теорій навчання дорослих;
- 4) Ані процес практики, ані його результати не визнаються пріоритетними.

З точки зору М. Доела й С. Шадлоу контрольована практика має більші переваги як техніка навчання, коли студент працює під безпосереднім спостереженням і контролем керівника практики.

Але докладний аналіз і порівняння визначених моделей дозволяють зробити висновок, що кожна з них має як переваги, так і недоліки, що, у свою чергу, вимагає розробки такої моделі, яка могла б поєднати всі позитивні підходи

Традиційно дослідники виділяють такі основні функції практики як адаптаційна, навчальна, виховна, розвиваюча, діагностична в системі професійної підготовки.

Інтерпретація цих функцій з урахуванням особливостей практики як навчально-професійної діяльності дозволяє розкрити їх зміст наступним чином:

- Адаптаційна – студент не тільки ознайомлюється з різними видами соціальних установ і організацією роботи в них, з різними професійними спеціалізаціями, а й пристосовується до реальних умов професійної діяльності, певного ритму здійснення професійних дій, вивчає й розвиває власні адаптаційні ресурси, опановує адаптаційні механізми виконання професійної ролі;

- Навчальна – отримані в процесі теоретичної підготовки знання перевіряються практикою, знаходять втілення в індивідуальній діяльності студента, стимулюється й оптимізується формування й розвиток загальнопрофесійних і спеціальних знань, умінь і навичок майбутнього фахівця як суб'єкта професійної діяльності;

- Розвиваюча – стимулюється розвиток студента як особистості, підготовка його до самостійного творчого життя, до справжньої самореалізації шляхом створення умов для самовизначення, саморозвитку, надання широкого вибору можливостей у різних видах діяльності й оцінного відношення наставників до того або іншого вибору студента;

- Виховна – відбувається формування стійкої системи емоційно-ціннісних і нормативно-поведінкових відносин до соціальної дійсності, до освоєної професії, до самого себе.

- Діагностична – у реальній професійній діяльності виявляються особистісні й професійні якості майбутнього соціального педагога, соціального працівника, ступінь, рівень сформованості різних компонентів його професійної готовності, спрямованість професійних переваг (до соціальних служб, об'єктів соціально-педагогічної діяльності, певних видів і характеру професійної діяльності).

Ми вважаємо за необхідне доповнити цей перелік наступними функціями:

- Прогностична – змістовне розкриття сутності майбутньої професії, стабілізація потреби індивіда в її освоєнні, розкриття перспективи його професійного розвитку й особистісного росту;

- Соціально-інтегративна – включення людини в інтегративну освітньо-науково-виробничу діяльність, передача досвіду інтеграції навчальних, наукових і практичних знань й умінь, розкриття величезних потенційних можливостей даного процесу.

- Системоутворююча – відбувається формування особистості професіонала як цілісного утворення в єдності знань, умінь та навичок, професійно-важливих якостей та ціннісних установок.

Таким чином, практика як особлива форма навчально-професійної діяльності відрізняється умовами реалізації й змістом, характером і спрямованістю активності особистості студентів, забезпечує системний, принципово якісний її розвиток. Інтеграція освітнього й професійного простору робить практику найбільш ефективною у порівнянні з іншими видами навчальної, у тому числі навчально-професійної діяльності, бо завдяки такій інтеграції навчальні завдання полягають не у вирішенні хай навіть і професійно, але все ж таки штучно змодельованої проблемної ситуації, а як реальні проблемні факти професійної діяльності у природній єдності предметно-технологічного та соціально-рольового змісту, що створює потребу й можливість інтеграції знань, умінь, навичок та особистісно-професійних якостей.

Діяльнісний підхід вимагає також особливого змісту завдань, різних способів роботи і їхньої послідовності, спеціально підготовленої взаємодії студентів з освітнім середовищем, із педагогами, спеціалістами соціально-педагогічних служб, установ і організацій, між собою, спеціально відібраних засобів навчання.

Для оптимальної реалізації цих вимог проектування практики необхідно здійснювати на основі наступних принципів:

принцип зворотного зв'язку теоретичного навчання й практики – з одного боку, осмислення й застосування студентами на практиці теоретичних знань, усвідомлення їхньої значимості для успішної професійної діяльності, а, з іншого боку, – закріплення при вивченні теоретичних дисциплін і в навчально-дослідницькій роботі емпіричних знань, отриманих на практиці;

принцип інтегрованого підходу до розробки змісту завдань практики – завдання повинні бути такими, щоб їхнє виконання вимагало об'єднання знань студентів із різних навчальних курсів;

принцип систематичності й послідовності – головним у цьому принципі є логічна побудова змісту навчання, а також обґрунтована послідовність етапів освітнього процесу (поетапне освоєння всього комплексу професійних умінь і навичок, почергове оволодіння всіма професійними функціями фахівця);

принцип наступності – змістовний взаємозв'язок усіх видів практики, коли освоєння нового здійснюється на основі досвіду, набутого студентами на попередніх етапах практичної підготовки;

принцип динамічності – поступове ускладнення задач різних видів практики, розширення спектра соціальних ролей і видів діяльності, у які включається студент, збільшення обсягу й ускладнення змісту діяльності, що від практики до практики стає все ближче до діяльності професіонала;

принцип поліфункціональності – принцип передбачає зміну установ, які використовуються як бази практики, що дозволить студенту ясніше зрозуміти загальне й специфічне в змісті діяльності соціального педагога в різних соціально-педагогічних установах і з різними категоріями клієнтів, а також одночасне виконання в ході практики різних професійних функцій (організаторської, соціально-виховної, соціально-освітньої, корекційно-реабілітаційної, правозахисної, попереджувальної, профілактичної) і оволодіння в різних видах практики різними професійними ролями (організатора діяльності, вихователя, захисника, посередника, помічника, консультанта і т.д.);

принцип перспективності – знайомство зі сферами соціально-педагогічної діяльності з урахуванням їхнього перспективного розвитку. Реалізація даного принципу вимагає ретельного підбору баз практики, щоб майбутній соціальний педагог міг познайомитися з професійними обов'язками цього фахівця в установах різного типу й виду, різних організаційно-правових форм і форм власності, а також різної відомчої приналежності – освіти, соціального захисту, юстиції й інших. Причому це повинні бути не тільки установи, де уже введена посада соціального педагога

і працює такий фахівець, але й установи, у яких такої посади немає, але в них ведеться та чи інша робота з різними категоріями клієнтів, яким потрібна допомога в соціальному вихованні й освіті;

принцип продуктивності навчання – головним орієнтиром навчання є особисте освітнє збільшення студента, що складається з його внутрішніх і зовнішніх освітніх продуктів навчальної діяльності. Продуктивне навчання орієнтоване не стільки на вивчення відомого, скільки на додання до нього нового. У процесі створення зовнішніх освітніх продуктів у ході практики відбувається розвиток внутрішніх навичок і здібностей, що властиві фахівцям у відповідній області діяльності. Зовнішнє освітнє збільшення відбувається одночасно з розвитком особистісних якостей студента, що є складовою частиною професійного портрета соціального педагога;

принцип свідомості й активності – навчання ефективне, коли студент усвідомлює необхідність свого навчання взагалі й у процесі практики, зокрема, приймає його цілі й задачі чи ставить їх самостійно, бере участь у плануванні й організації своєї діяльності, у її усвідомленні, самоконтролі й самооцінці;

принцип освітньої (і одночасно професійної) рефлексії – освітній процес супроводжується його рефлексивним усвідомленням студентами як суб'єктами навчання. Рефлексія – це усвідомлення способів діяльності, виявлення її значенневих особливостей, виявлення освітніх збільшень. Форми освітньої рефлексії різні – усне обговорення, письмове анкетування, графічне чи схематичне зображення змін, що відбуваються.

Таким чином, методологічними основами проектування навчальної практики студентів спеціальностей „Соціальна педагогіка”, „Соціальна робота” виступають:

- системний підхід – практика виступає як системний об'єкт у єдності цільових, змістовних, діяльнісних, організаційних, технологічних, часових й інших характеристик, побудований на вищезазначених дидактичних принципах;

- особистісно-діяльнісний підхід – практика розуміється насамперед як процес оволодіння різними видами професійної діяльності, у якому навмисно створюються умови для самопізнання, самовизначення студента в різних професійних ролях, формується потреба самовдосконалення в професійній діяльності, тобто відбувається педагогічно обґрунтована, послідовна, безупинна зміна стану студентів як суб'єктів навчання з метою формування практичної готовності до майбутньої соціально-педагогічної й соціальної діяльності.

Питання і завдання до розділу:

1. Охарактеризуйте сутність практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів і працівників як психолого-педагогічної проблеми.
2. Розкрийте ступінь її розробленості в науці на сучасному етапі.

3. Яке значення має концепція знаково-контекстного навчання для оптимізації практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів і працівників?
4. Розкрийте сутнісні характеристики й відмінності практики як організаційної форми підготовки студентів до професійної діяльності.
5. Охарактеризуйте практику як різновид освітнього процесу.
6. Проаналізуйте сучасні методологічні моделі практичного навчання.
7. Розкрийте основні функції практики у професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів і працівників.
8. Охарактеризуйте принципи проектування практики.
9. Охарактеризуйте сутність і значення системного і особистісно-діяльнісного підходів як базових методологічних засад проектування й організації практики.

РОЗДІЛ II.
ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОЕКТУВАННЯ Й ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАКТИКИ
СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
„СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ” І „СОЦІАЛЬНИЙ ПРАЦІВНИК”
В УМОВАХ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

2.1. Моделювання практики як навчального модулю

Серед важливих питань, які постають у процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників, особливо гостро стоїть проблема організації проведення практики студентів у соціальних службах, установах та організаціях.

Практика виступає як інтегруючий і стержньовий компонент особистісно-професійного становлення спеціаліста, сполучна ланка між теоретичним навчанням і самостійною роботою в закладах і установах соціальної сфери.

У період практики особливо інтенсивно проходить процес формування професійних умінь і навичок, оскільки вона проводиться в умовах, максимально наближених до майбутньої професійної діяльності, і, фактично, являє собою організацію самостійної практичної діяльності, спрямованої на вирішення конкретних професійних завдань.

Відповідно до Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України: Наказ Міністерства освіти України від 08.04.93 № 93 „систему безперервної практики складають такі основні види практики: навчальна, виробнича та переддипломна”. Зазначені види практики визначаються відповідними цілями, завданнями, змістом, формою організації та проведення.

Специфіка спеціальностей „Соціальна робота” і „Соціальна педагогіка” вимагає особливо ґрунтовної практичної підготовки, що зумовлене цілою низкою чинників, розкритих нами у першому розділі.

Аналіз освітньо-кваліфікаційних характеристик підготовки соціальних педагогів та соціальних працівників, порівняння Положення про практику Міністерства освіти України від 08.04.93 № 93 із специфікою практики студентів даних спеціальностей, знайомство з окремими програмами практик (Школа соціальної роботи ім. В. Полтавця Києво-Могилянської академії, Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна” м. Київ, Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка та інші), дозволяють зробити висновок про значну кількість різноманітних підходів та стратегій проведення практики, з одного боку, й тенденцію до забезпечення нерозривної єдності теоретичної й практичної підготовки протягом усього періоду навчання у вищому навчальному закладі, з іншого.

Запропонована нами програма є презентацією організаційно-структурної моделі наскрізної практики, яка передбачає щосеместрове

проходження практичного навчання в умовах реальної професійної діяльності, починаючи з першого курсу.

Методологічна основа проектування практики як системного об'єкту – особистісно-діяльнісний підхід до процесу професійного становлення спеціаліста – практика розуміється насамперед як процес оволодіння різними видами професійної діяльності, у якому навмисно створюються умови для самопізнання, самовизначення студента в різних професійних ролях, формується потреба самовдосконалення в професійній діяльності, тобто відбувається педагогічно обґрунтована, послідовна, безупинна зміна стану студентів як суб'єктів навчання з метою формування практичної готовності до майбутньої соціально-педагогічної й соціальної діяльності.

Вищезазначений філософський підхід, в основі якого лежить ідея взаємодії того, кого навчають, з навколишнім світом і самим собою (концепція вселення в навколишній світ), покладено нами в основу моделі практичного навчання майбутніх соціальних педагогів, працівників, яку ми назвали „**інтегрована модель входження у професію**”.

Основними моментами, на яких базується дана модель, є:

- 1) використання освітнього підходу, при якому освіта розуміється не як викладання, а як творення;
- 2) особистісно-діяльнісний підхід до процесу професійного становлення спеціаліста;
- 3) проблемний характер практичного навчання, що відповідає сучасній світовій тенденції підготовки фахівців соціальної роботи на засадах андрогогіки – науки про навчання дорослих;
- 4) практика передбачає виконання навчального плану, навчальних програм, яке органічно поєднується з індивідуальною освітньою траєкторією;
- 5) акцент на навчання у процесі реальної діяльності, яке, в той же час, підкріплюється імітаційним навчанням (шляхом використання різних форм методичного супроводження практики);
- 6) однакова увага приділяється індивідуальним і груповим формам роботи студентів;
- 7) як процес, так і результати практики аналізуються й оцінюються;
- 8) освітні результати оцінюються як сукупність зовнішніх й внутрішніх продуктів діяльності студентів, але акцент зроблено на останні, тобто особистісні збільшення знань, умінь, навичок, засвоєні способи дій, розвитку здібності;
- 9) оцінювання результатів практики відбувається шляхом поєднання нормативного й формативного оцінювання;
- 10) освітнє збільшення забезпечується одночасно з розвитком особистісних якостей студента шляхом активізації механізмів рефлексії.

Розробка програми практики здійснена на основі наступних принципів:

- Зворотного зв'язку навчання і практики – з одного боку, осмислення і застосування студентами на практиці теоретичних знань, а з другого –

закріплення при вивченні теоретичних дисциплін і в навчально-дослідницькій роботі емпіричних знань, отриманих на практиці;

- Послідовності – поетапне засвоєння всього комплексу професійних умінь і навичок;

- Спадковості – змістовний взаємозв'язок всіх видів практики, коли засвоєння нового здійснюється на основі досвіду попередніх етапів практичної підготовки;

- Поступовості – ускладнення задач різних видів практики, збільшення обсягу і ускладнення змісту діяльності;

- Поліфункціональності – одночасне виконання у ході практики різних професійних функцій, оволодіння різними професійними ролями, що, у свою чергу, дає можливість засвоєння основ декількох спеціалізацій.

Загальні цілі практики:

1. Знайомство з різними типами і видами установ та служб соціальної допомоги.

2. Знайомство з різними категоріями клієнтів соціальних служб.

3. Знайомство із змістом і сферами професійної діяльності.

4. Знайомство з морально-етичними нормами професійної діяльності.

5. Перетворення надбаних теоретичних знань і практичного досвіду у систему професійних умінь:

- комунікативних, що забезпечують оволодіння інструментарієм індивідуальної й групової комунікації, уміння будувати взаємини з колегами й клієнтами, взаємодіяти з різними суб'єктами соціально-педагогічної й соціальної діяльності в наданні допомоги клієнтам, реалізовувати управлінські рішення у своїй професійній діяльності;

- організаторських, що дозволяють успішно організовувати освітню, культурно-дозвілєву й практико-орієнтовану діяльність клієнтів у різних соціокультурних умовах;

- діагностичних, що дозволяють визначати причини й сутність кризових ситуацій клієнтів, особливості конкретної соціальної ситуації „індивід (група)” – „середовище”;

- проектувальних, володіння якими забезпечить здатність самостійно проектувати соціально-педагогічну й соціальну роботу, вибирати технології, прийнятні й результативні в організації соціального виховання, соціальної профілактики, корекції та реабілітації тощо;

- дидактичних, що забезпечують успішність трансляції соціальних знань у процесі соціально-педагогічної й соціальної діяльності;

- аналітичних, необхідних як для аналізу й оцінювання процесів, явищ і результатів професійної діяльності, так і для самоаналізу, розвитку своїх творчих здібностей.

6. Практичне оволодіння професійними функціями:

- правозахисною

- попереджувально-профілактичною

- корекційно-реабілітаційною

- соціально-виховною
 - соціально-освітньою.
7. Розвиток професійно значущих особистісних якостей спеціаліста.
 8. Розвиток науково-дослідницького підходу до вирішення професійних проблем.
 9. Розвиток творчого підходу до виконання професійних обов'язків.

В основі виділення конкретних видів практики – основні напрямки професійної діяльності: соціальне обслуговування; соціальне виховання; соціокультурна анімація; соціальна діагностика та соціальна профілактика; соціальна корекція й соціальна реабілітація; соціальна підтримка й соціальний патронаж; соціальне проектування й соціальний менеджмент.

Виняток становлять перший і останній види практики. Їх цілі – уведення студента у поле реальної професійної діяльності й самостійне функціонування у цьому полі відповідно.

Структура навчальної практики:

Курс	Семестр	Вид практики	Термін
I	1	Ввідно-ознайомча	2 тижні
	2	Соціально-обслуговуюча	2 тижні
II	3	Соціально-виховна	2 тижні
	4	Культурно-дозвіллева	8 тижнів
III	5	Профілактично-попереджувальна	2 тижні
	6	Корекційно-реабілітаційна	2 тижні
IV	7	Соціально-підтримуюча	2 тижні
	8	Проектувально-менеджерська, консультативна	8 тижнів
V	9	Комплексна (стажерська)	10 тижнів

Кожний вид практики має свої змістовні й цільові характеристики, тобто виступає як навчальний модуль, логічно завершена частина учбового матеріалу, яка обов'язково супроводжується контролем освітніх результатів.

Під освітніми результатами ми розуміємо зовнішні й внутрішні продукти діяльності учасників освітнього процесу. Зовнішні освітні продукти у даному випадку можуть бути виражені у формі плана-щоденника проходження практики, аналітичних довідок, проектів індивідуальної або групової професійної діяльності, звітів, виступів на проект- та експерт-семінарах, підсумкових конференціях тощо.

Внутрішні – це особистісні збільшення знань, умінь, навичок, засвоєні способи дій, розвиті здібності. Освітні результати спрямовані на особистісні збільшення студентів з метою їхньої ефективної професійної діяльності в соціумі.

Структура навчального модуля „Практика” включає:

Ретроспективний компонент – зв'язок із набутими до практики знаннями, вміннями й навичками (засоби ретроспекції – актуалізація знань,

умінь і навичок у процесі підготовчих лекцій, семінарів, настановних конференцій, індивідуальної та групової самостійної роботи, вхідного анкетування й тестування).

Актуальний компонент – 1) *організація* – вид практики, який залежить від обраного напрямку соціальної педагогіки. соціальної роботи, й, у свою чергу, визначає ті технології соціально-педагогічної й соціальної роботи, які відпрацьовуються, й відповідні види роботи та проблемні завдання, бази, що відповідають змісту й завданням практики, специфіка її організації;

2) *методичне супроводження* – індивідуальні та групові консультації студентів викладачами практики, взаємоконсультування студентів, обмін досвідом розв'язання аналогічних професійних проблем, проект-семінари, експерт-семінари, групові дискусії, ділові ігри, тренінги тощо;

3) *контроль освітніх результатів* – індивідуальне й групове обговорення виконаних завдань, аналіз зовнішніх освітніх продуктів, узагальнення спостережень за індивідуальною діяльністю студентів у карті оцінки й самооцінки професійних умінь, вихідне анкетування й тестування, узагальнення індивідуальної участі студентів у проект- та експерт-семінарах (оцінка рівня за певними критеріями – орієнтація у контексті професійної ситуації (знання і розуміння), оволодіння формами роботи (уміння), комунікація у навчальному діалозі і позиціонування)), аналіз і самоаналіз динаміки професійної компетенції й особистісних збільшень студентів.

Перспективний компонент – рекомендації по професійному самовдосконаленню, побудові або корекції індивідуальної освітньої траєкторії, практичне використання набутих знань, умінь й навичок (доповіді на підсумковій конференції, навчально- й науково-дослідна індивідуальна й групова робота, волонтерська діяльність, наставництво студентів молодших курсів тощо).

З метою оптимізації практичного навчання студентів організаційне й методичне забезпечення навчального модулю „Практика” спрямоване на:

1. зв'язок із набутими до практики знаннями, уміннями й навичками – актуалізація знань, умінь і навичок у процесі підготовчих лекцій, семінарів, установчих конференцій, індивідуальної та групової самостійної роботи, вхідного анкетування й тестування;

2. мотивацію студентів до практики, роз'яснення перспективних можливостей професійного й особистісного зростання;

3. адекватне виду практики визначення тих технологій соціально-педагогічної й соціальної роботи, які відпрацьовуються, й відповідних видів роботи та проблемних завдань, підбір баз практики, що відповідають змісту й завданням практики, визначення специфіки її організації;

4. системне методичне супроводження – індивідуальні та групові консультації студентів викладачами практики, взаємоконсультування студентів, обмін досвідом розв'язання аналогічних професійних проблем, проект-семінари, експерт-семінари, групові дискусії, ділові ігри, тренінги тощо;

5. контроль освітніх результатів – індивідуальне й групове обговорення виконаних завдань, аналіз зовнішніх освітніх продуктів, узагальнення спостережень за індивідуальною діяльністю студентів у карті оцінки й самооцінки професійних умінь, вихідне анкетування й тестування, узагальнення індивідуальної участі студентів у проект- та експерт-семінарах (оцінка рівня за певними критеріями – орієнтація у контексті професійної ситуації (знання і розуміння), оволодіння формами роботи (уміння), комунікація у навчальному діалозі й позиціонування)), аналіз і самоаналіз динаміки професійної компетенції й особистісних збільшень студентів;

6. визначення перспектив подальшого професійного й особистісного розвитку, використання набутого під час практики досвіду – рекомендації по професійному самовдосконаленню, побудові або корекції індивідуальної освітньої траєкторії, практичне використання набутих знань, умінь і навичок (доповіді на підсумковій конференції, навчально- й науково-дослідна індивідуальна й групова робота, волонтерська діяльність, наставництво студентів молодших курсів тощо).

2.2. Взаємодія вищого навчального закладу і соціальних служб як фактор оптимізації практичної підготовки соціальних педагогів, соціальних працівників

Головна відмінність практики від інших форм навчальної, у тому числі й навчально-професійної, діяльності майбутніх соціальних педагогів та працівників – це реалізація в реальних умовах професійної діяльності. Відрізняється практика й змістом діяльності як такої: у практиці, як навчально-професійній формі, студент здійснює дії й учинки, що відповідають нормам власне-професійних і соціальних відносин фахівців, які вступають (у процесі колективно-розподільної праці) у міжособистісні взаємодії й спілкування. Саме завдяки практиці у силу зазначених вище особливостей засвоєні в навчанні знання, уміння, навички виступають уже не як предмет навчальної діяльності, а як засіб діяльності професійної.

Практика у професійній соціалізації майбутніх соціальних педагогів, соціальних працівників об'єднує зусилля двох інститутів соціалізації – навчального закладу й соціальної служби, що виступає у якості бази практики, через яких на соціалізацію індивіда впливають інститут освіти й інститут соціальної роботи, що безумовно збагачує професійну соціалізацію студентів. Існуючі при цьому розбіжності вимог і механізмів впливу на розвиток індивіда при правильному їх використанні створюють протиріччя як діалектичну основу для розвитку суб'єкта навчально-професійної діяльності.

Навчальний заклад в системі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, соціальних працівників виступає колективним суб'єктом педагогічного впливу, який при цьому орієнтується на соціальне

замовлення щодо змісту цих професій, на світові надбання сучасної соціальної педагогіки, соціальної роботи в теорії й практиці, у тому числі й у підготовці спеціалістів. При цьому, враховуючи практико-орієнтований характер професій, без взаємодії з соціальними службами навчальний заклад не в змозі забезпечити практичну підготовку студентів і навіть вчасно діагностувати якість їх професійної підготовки в цілому.

Соціальні служби здійснюють саме практичну діяльність, але, враховуючи їх сучасний стан, не готові виступати в якості суб'єкту педагогічного впливу на практикантів і навіть в якості суб'єкту такого професійного впливу, який відповідає сучасним вимогам до професій.

Аналіз необхідного реального поля професійної діяльності дозволяє виділити наступні проблеми:

- інфраструктура соціальних і соціально-педагогічних служб і закладів, які б могли бути базами проведення практики, перебуває в стадії формування;
- сучасні установи і заклади соціально-педагогічного спрямування неспроможні прийняти й організувати на належному рівні практичну підготовку значної кількості студентів;
- відсутні спеціально підготовлені працівники-супервізори для роботи із студентами;
- у переважній більшості кадрового складу відсутня відповідна професійна підготовка;
- співробітники соціально-педагогічних установ не зацікавлені у продуктивній роботі із студентами-практикантами.

Орієнтовний перелік баз практики: соціальні служби для сім'ї, дітей та молоді, служби у справах дітей, приймальники-розподільники для неповнолітніх, притулки для неповнолітніх, органи опіки й піклування; спеціалізовані соціальні служби (реабілітаційні центри для різних категорій дітей і дорослих); заклади соціального обслуговування людей похилого віку та непрацездатних громадян (інтернати, територіальні центри, служби соціального обслуговування), установи соціального захисту населення; інтернати для дітей-інвалідів; навчально-виховні заклади для дітей-сиріт і дітей, що позбавлені батьківського піклування; навчально-освітні заклади для дітей та молоді (загальноосвітня школа, спеціалізована школа, школа-дитячий садок, різні типи навчально-виховних комплексів чи об'єднань, загальноосвітні навчальні заклади для дітей з вадами психофізичного розвитку), а також недержавні організації соціальної сфери різних типів.

На сьогоднішній день соціальні служби активно використовуються у якості баз організації навчально-професійної діяльності студентів, але недостатньо реалізують свій потенціал у якості суб'єктів практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів, соціальних працівників через відсутність теоретично обґрунтованої системи взаємодії з ними освітніх закладів.

Виділені нами переваги практики як навчально-професійної діяльності можуть бути актуалізовані й максимально використані тільки у взаємодії навчального закладу та соціальних служб. Якщо розглядати взаємодію як одну з загальних форм взаємозв'язку між предметами, явищами та суб'єктами, суть якої полягає в зворотному діянні одного предмета, явища чи суб'єкта на іншого, то слід визначити зміст діянь навчального закладу та соціальних служб по відношенню один до одного.

Обґрунтований нами зміст взаємодії вищого навчального закладу й соціальних служб передбачає:

- З боку навчального закладу:

- доведення до соціальних служб освітніх стандартів підготовки соціальних педагогів, соціальних працівників у вищому навчальному закладі, професійно важливих особистісних якостей, етичних вимог до професії;

- допомога у формуванні психологічної та організаційно-методичної готовності соціального закладу до проведення практики (переважно через роз'яснення особливого місця практики у професійному становленні майбутніх спеціалістів, доведення цілей, завдань, змісту, критеріїв оцінювання практики, рівня загальної теоретичної та практичної підготовленості студентів до даного виду практики);

- організація спеціальної підготовки з числа спеціалістів соціальної служби супервізорів для роботи з студентами-практикантами;

- пропозиції перспективної співпраці з соціальною службою, які б включали організацію освітньої, методичної, наукової, волонтерської допомоги в удосконаленні роботи служби.

- З боку соціальної служби:

- участь в експертній оцінці навчально-методичного забезпечення практики, запропонованого навчальним закладом, підготовка власних додаткових програм, виходячи з специфіки роботи соціальної служби;

- забезпечення безпосередньої участі студентів під керівництвом супервізора у вирішенні соціальних, соціально-педагогічних ситуацій, проблем, наданні професійної допомоги тощо;

- спостереження за практикантами, тобто за своїми потенційними працівниками в реальних умовах виконання ними професійних функцій безпосередньо на робочому місці, оцінка якості підготовки, що є основою для вчасної реакції з боку навчального закладу;

- здійснення оцінки ресурсів і можливостей соціальної служби щодо забезпечення певного виду практики, попередження навчального закладу щодо своїх ускладнень і обмежень, запит по допомозі;

- участь у здійсненні науково-дослідницької, аналітично-пошукової діяльності в контексті специфіки роботи соціальної служби.

2.3. Моніторинг професійного становлення студентів у процесі практики

Критерії оцінки рівня знань, умінь і навичок студентів

Питання про критерії оцінки рівня знань, умінь і навичок студентів є надзвичайно важливим. Розглядаючи загальну професійну підготовку студентів спеціальностей „соціальна педагогіка”, „соціальна робота” як цілісний процес формування системи загально-професійних знань, умінь, навичок, слід виділити комплексний критерій, який:

по-перше, дає цілісну характеристику рівня загально-професійної підготовки майбутніх спеціалістів, відображає єдність оволодіння змістовно-процесуальною і мотиваційно-ціннісною сторонами професійної діяльності;

по-друге, відображає взаємозв'язок знань, умінь, навичок (знання – теоретична основа умінь; уміння – форма функціонування знань; навички – високорозвинені уміння);

по-третє, об'єднує в собі різні характеристики якості знань і умінь (повнота, усвідомленість, дієвість);

по-четверте, відображає динамічність знань і умінь (їх застосування у найрізноманітніших умовах);

по-п'яте, показує єдність і взаємозв'язок пізнавальної і практичної діяльності студентів (у процесі яких формуються загально-професійні знання, уміння, навички) і її характер.

Показниками загально-професійної підготовки студентів є:

- рівень інтересу до практичної професійної діяльності, активність у період практики;
- рівень засвоєння основних ідей, положень, понять, фактів у сфері соціально-педагогічної й соціальної діяльності;
- рівень теоретичного осмислення способів організації практичної професійної діяльності;
- рівень оперування теоретичними знаннями, використання їх у практичній діяльності;
- якість окремих професійних умінь та їх сукупність;
- рівень самостійності у творчій практичній діяльності.

Засоби здійснення моніторингу професійного становлення студентів соціально-педагогічних спеціальностей у процесі навчальних практик

Спостереження за індивідуальною діяльністю студентів у ході практики, яке здійснюється її керівниками, узагальнюється у карті оцінки і самооцінки професійних умінь, яка заповнюється після кожного різновиду навчальної практики.

Професійні уміння	Рівень сформованості і рекомендації для подальшого розвитку і самовдосконалення		
	Керівник кафедри	Керівник бази практики	Самооцінка
Комунікативні			
Організаційні			
Діагностичні			
Проектувальні			
Дидактичні			
Аналітичні			

Здійснюється моніторинг професійного становлення студентів і під час проведення таких цікавих форм супроводження навчальної практики, як проект- і експерт-семінари.

Проект-семінари можуть проводитися як на початку практики, так і в її ході. На семінарах студенти захищають індивідуальні і групові проекти, які безпосередньо пов'язані із змістом, задачами практики, специфікою роботи соціальної служби або організації соціального захисту, де проходять практику студенти. Це може бути план роботи за одним із напрямків роботи соціальної або соціально-педагогічної служби на період проходження практики, проект просвітницької, профілактичної або корекційної роботи тощо.

Експерт-семінари проводяться у мікро групах студентів, які проходили практику на одній або аналогічних базах практики. Студенти представляють організацію і виконання основного завдання практики (наприклад, аналіз кризової ситуації клієнта і системи корекційної роботи, організація системи роботи з сім'єю „ризикую” тощо).

Обидва різновиди семінарів засновані на використанні методу проектів і дають можливість оцінити рівень сформованості певних умінь і навичок, творчого ставлення до оволодіння професією, активність-пасивність у виконанні задач навчальної практики за відповідними критеріями:

Критерій А

Орієнтація у контексті професійної ситуації (знання і розуміння)

Рівень	Дескриптор
Низький	Студент описує вивчені факти і явища безсистемно, не розкриваючи причинно-наслідкові зв'язки, частково використовує для цього професійну термінологію, переважає емоційна оцінка
Середній	Студент використовує основні компоненти отриманих знань для характеристики фактів і явищ, частково розкриває причинно-наслідкові зв'язки
Високий	Студент здатен на системний аналіз отриманої інформації, повністю розкриває причинно-наслідкові зв'язки, демонструє глибоку теоретичну компетентність у розумінні проблеми, що аналізується

Оволодіння формами роботи (уміння)

Рівень	Дескриптор
Низький	Студент здатен виконати роботу за отриманим алгоритмом або усередненим зразком без урахування специфіки ситуації або клієнта
Середній	Студент здатен запропонувати окремі нестандартні елементи рішення поставленої задачі, розуміє специфіку ситуації
Високий	Студент самостійно ставить ціль у відповідності до специфіки ситуації і планує власну діяльність, спрямовану на реалізацію цілі

Комунікація у навчальному діалозі і позиціонування

Рівень	Дескриптор
Низький	Студент здатний запропонувати проект або його частку, приєднатися до чужої позиції або емоційно підтримати її, пасивно вислухує чужі аргументи, не в змозі аргументувати власні пропозиції
Середній	Студент здатен сформулювати власну позицію, усвідомлює чужу аргументацію, критично до неї ставиться, але ускладнюється в аргументації як „за”, так і „проти” (кількість доводів, їх різноманітність і глибина)
Високий	Студент здатний „активно” вислухати опонента, сприяти розвитку і уточненню його позиції, сформулювати власну позицію, глибоко її аргументувати, активно відстоювати і розвивати у ході навчального діалогу

Засобом здійснення моніторингу професійного становлення студентів є й характеристика-відгук, яку, незалежно один від одного з метою забезпечення оптимальної об'єктивності, надають групові керівники кафедри і бази практики. Характеристика надається за відповідним алгоритмом і повинна відображати не просто загальну оцінку проходження практики, а цілий спектр контрольних позицій, які й забезпечують можливість моніторингу професійного становлення студента у процесі навчальних практик:

1. Мотивація студента – інтерес до даного конкретного різновиду практики, його відповідність бажанню, професійним пристрастям студента, інтерес до роботи даної конкретної установи, до роботи з даною конкретною категорією клієнтів.
2. Активність студента. Ставлення студента до практики.
3. Дотримання етичних норм професійної діяльності.

4. Індивідуальні особливості студента – упевненість, урівноваженість, відкритість, готовність прийти на допомогу, комунікабельність, стиль спілкування з клієнтами, колегами, керівниками практики, готовність до обговорення виникаючих проблем, до критичного самоаналізу власної діяльності, до сприйняття критики, толерантність.

5. Надання пріоритету індивідуальній роботі або роботі у групі, роботі під керівництвом або самостійно, роботі творчій або репродуктивній, у якості організатора, керівника або виконавця, безпосередньо з клієнтами або проектування, планування, теоретична розробка тощо.

6. Досягнення цілей і виконання задач практики.

7. Якість виконання завдань програми практики і оперативних доручень.

8. Рівень сформованості професійних умінь.

9. Рівень професійної самосвідомості студента.

10. Практичний вклад студента у роботу даного конкретного закладу.

11. Загальна оцінка за практику.

12. Рекомендації по професійному самовдосконаленню.

Питання і завдання до розділу:

1. Охарактеризуйте інтегровану модель входження у професію як методологічну основу проектування практики.

2. Проаналізуйте запропоновану організаційно-структурну модель наскрізної практики. Наскільки вона відповідає завданню формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів і працівників?

3. Охарактеризуйте загальні цілі практики.

4. Розкрийте структуру навчального модулю „Практика”.

5. Охарактеризуйте місце і роль соціальних служб у системі практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів і працівників.

6. Розкрийте зміст взаємодії вищого навчального закладу і соціальних служб в організації практики.

7. Чим обумовлена актуальність такої взаємодії у професійній підготовці студентів?

8. Проаналізуйте показники загально-професійної підготовки студентів. Використайте їх для самооцінки.

9. Чим обумовлена актуальність моніторингу професійного становлення студентів під час практики?

10. Які засоби можуть бути для цього використані?

РОЗДІЛ III.
НАСКРІЗНА ПРОГРАМА ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ
ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РІВНІВ
„БАКАЛАВР” І „СПЕЦІАЛІСТ”

3.1. Основні задачі й зміст практики:

Вид практики Ввідно-ознайомча	Семестр I	<p><u>Місце проходження практики</u> Соціальні служби адміністративних органів управління, територіальні центри соціальних служб для молоді і дорослих, громадські організації соціального захисту</p> <p><u>Організація практики:</u> Практика організовується за пілотним принципом, що дозволяє за короткий термін охопити різні типи і види установ та служб соціальної допомоги різних організаційно-правових форм.</p>
---	---------------------	--

<p><u>Задачі й види діяльності</u></p> <p><i>Основні задачі практики:</i> 1. Знайомство з різними типами і видами установ та служб соціальної допомоги. 2. Знайомство з різними категоріями клієнтів соціальних служб. 3. Знайомство зі змістом і сферами професійної діяльності. 4. Розвиток аналітичних і частково комунікативних умінь і навичок.</p> <p><i>Види роботи:</i> 1. Вивчення документації, яка регламентує діяльність конкретних служб, закладів, організацій соціального захисту або соціальної допомоги.</p>	<p style="text-align: center;">Звітна документація</p> <p><i>1. План-щоденник проходження практики</i> <u>(максимальна кількість балів – 40)</u> (за схемою).</p> <table border="1" style="width: 100%; text-align: center;"> <thead> <tr> <th style="width: 20%;">Дата</th> <th style="width: 40%;">Зміст фактично виконаної роботи</th> <th style="width: 40%;">Спостереження й особисті враження, висновки</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td> </td> <td> </td> <td> </td> </tr> </tbody> </table> <p><i>2. Аналітична довідка</i> (характеристика системи роботи соціальної служби) <u>(максимальна кількість балів – 30).</u> <i>Алгоритм аналітичної довідки:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Назва організації. 2. Адреса, телефон. 3. Історична довідка (рік та передумови створення, ініціатори і засновники, основні етапи становлення або реорганізації). 4. Форма власності. 5. Джерела фінансування. 6. Нормативна база діяльності. 7. Задачі та функції служби. 8. Організаційна структура служби. 9. Штат працівників (кількість, посади, зміст посадових обов'язків). 10. Соціальний портрет контингенту клієнтів. 11. Основні напрямки, форми і методи роботи. 12. Вертикальні та горизонтальні зв'язки. <p><i>3. Звіт-аналіз щодо власної участі у професійній діяльності служби</i> <u>(максимальна кількість балів – 30)</u> зміст доручення, характер виконання (індивідуальний чи груповий; самостійно, під контролем спеціалістів служби чи у якості помічника), ступінь готовності до виконання завдання,</p>	Дата	Зміст фактично виконаної роботи	Спостереження й особисті враження, висновки			
Дата	Зміст фактично виконаної роботи	Спостереження й особисті враження, висновки					

<p>2. Спостереження професійної діяльності працівників служби.</p> <p>3. Участь (у межах можливого) у професійній діяльності служби.</p>	<p>психологічні, комунікативні, етичні, теоретико-методичні труднощі, ступінь задоволення від участі у професійній діяльності служби, результативність роботи, надбаний досвід).</p> <p>4. Характеристика-відгук на студента з бази проходження практики (групова форма).</p>
--	--

<p>Вид практики Соціально-обслуговуюча</p>	<p>Семестр II</p>	<p>Місце проходження практики Державні та недержавні організації (заклади соціального обслуговування людей похилого віку та непрацездатних громадян (інтернати, територіальні центри, служби соціального обслуговування), установи соціального захисту населення, громадські організації, що працюють у системі соціального обслуговування)</p>
---	------------------------------	--

<p>Задачі й види діяльності</p> <p>1. Знайомство з системою роботи з соціального обслуговування конкретної державної або недержавної організації.</p> <p>2. Вивчення правової бази, що регламентує діяльність служби з соціального обслуговування й порядку надання соціальної допомоги та соціальних послуг клієнтам.</p> <p>3. Знайомство з посадовими обов'язками працівників, що стосуються соціального обслуговування</p> <p>4. Вивчення системи роботи з соціального обслуговування конкретного клієнта.</p> <p>5. Вивчення соціально-психолого-педагогічних</p>	<p style="text-align: center;">Звітна документація</p> <p>1. План-щоденник проходження практики (за схемою) (максимальна кількість балів – 30)</p> <table border="1" data-bbox="566 1030 1474 1456"> <thead> <tr> <th data-bbox="566 1030 662 1456">Дата</th> <th data-bbox="662 1030 821 1456">План роботи</th> <th data-bbox="821 1030 997 1456">Зміст фактично виконаної роботи</th> <th data-bbox="997 1030 1474 1456">Спостереження й аналіз професійної діяльності та поведінки спеціалістів, поведінки клієнтів, аналіз самопочуття, власної готовності до здійснення контактів з клієнтами, спеціалістами, до виконання конкретних дій у сфері соціального обслуговування</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td> </td> <td> </td> <td> </td> <td> </td> </tr> </tbody> </table> <p>2. Аналітична довідка (характеристика системи роботи служби з соціального обслуговування) (максимальна кількість балів –20)</p> <p>Алгоритм аналітичної довідки:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Перелік правових й нормативних документів, що регламентують діяльність служби з соціального обслуговування, їх основні положення 2. Контингент клієнтів, охоплених системою соціального обслуговування. 3. Порядок оформлення й надання соціальної допомоги та соціальних послуг клієнтам. 4. Посадові обов'язки працівників у системі соціального обслуговування даної служби. 5. Система соціального обслуговування служби: 	Дата	План роботи	Зміст фактично виконаної роботи	Спостереження й аналіз професійної діяльності та поведінки спеціалістів, поведінки клієнтів, аналіз самопочуття, власної готовності до здійснення контактів з клієнтами, спеціалістами, до виконання конкретних дій у сфері соціального обслуговування				
Дата	План роботи	Зміст фактично виконаної роботи	Спостереження й аналіз професійної діяльності та поведінки спеціалістів, поведінки клієнтів, аналіз самопочуття, власної готовності до здійснення контактів з клієнтами, спеціалістами, до виконання конкретних дій у сфері соціального обслуговування						

особливостей основної (або однієї з основних) групи клієнтів даної служби 6. Спостереження й аналіз професійної діяльності спеціалістів служби з соціального обслуговування 7. Участь у здійсненні соціального обслуговування.	Вид соціальної допомоги або послуги	Хто може користуватися (категорія клієнтів)	На якій підставі
	<p>3. Аналіз системи соціального обслуговування конкретного клієнта (характеристика кризової ситуації, види, конкретний зміст та умови надання соціальної допомоги та соціальних послуг). <u>(максимальна кількість балів – 10)</u></p> <p>4. Соціально-психолого-педагогічний портрет основної (або однієї з основних) групи клієнтів даної служби (на основі психолого-педагогічної літератури, інтерв'ю зі спеціалістами служби, власних спостережень). <u>(максимальна кількість балів – 30)</u></p> <p>5. Аналіз технологій, що використовуються у роботі даної служби. <u>(максимальна кількість балів – 10)</u></p> <p>6. Характеристика-відгук на студента з бази проходження практики (групова форма).</p>		

Вид практики Соціально-виховна	Семестр ІІІ	Місце проходження практики Навчально-виховні заклади, виховні організації
-----------------------------------	----------------	--

Задачі й види діяльності 1. Вивчення системи соціального виховання конкретного закладу 2. Формування цілісного уявлення про роботу соціального педагога освітньо-виховного закладу 3. Виконання обов'язків соціального педагога (у якості його помічника) 4. Надбання практичного досвіду соціально-педагогічної діяльності з різними категоріями дітей 5. Знайомство з системою соціально-педагогічної діяльності конкретного закладу	Звітна документація													
	<p>1. План-щоденник проходження практики (за схемою). <u>(максимальна кількість балів – 20)</u></p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 10%;">Дата</th> <th style="width: 15%;">План роботи</th> <th style="width: 15%;">Зміст фактично виконаної роботи</th> <th style="width: 20%;">Психолого-педагогічні спостереження за закріпленим класом (групою)</th> <th style="width: 40%;">Психолого-педагогічні спостереження за обраним об'єктом (учень, що потребує індивідуальної допомоги)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td> </td> <td> </td> <td> </td> <td> </td> <td> </td> </tr> </tbody> </table> <p>2. Аналітична довідка (характеристика системи роботи соціально-педагогічної служби закладу). <u>(максимальна кількість балів – 10)</u> <i>Алгоритм аналітичної довідки:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> Посадові обов'язки соціального педагога. Соціальний паспорт школи. Аналіз плану роботи соціального педагога (основні 					Дата	План роботи	Зміст фактично виконаної роботи	Психолого-педагогічні спостереження за закріпленим класом (групою)	Психолого-педагогічні спостереження за обраним об'єктом (учень, що потребує індивідуальної допомоги)				
Дата	План роботи	Зміст фактично виконаної роботи	Психолого-педагогічні спостереження за закріпленим класом (групою)	Психолого-педагогічні спостереження за обраним об'єктом (учень, що потребує індивідуальної допомоги)										

<p>6. Вивчення документації, яка регламентує діяльність соціально-педагогічної служби закладу.</p> <p>7. Проведення соціальної паспортизації класу.</p> <p>8. Здійснення психолого-педагогічних спостережень за закріпленим класом і за окремим об'єктом (учнем, що потребує індивідуальної допомоги).</p> <p>9. Аналіз організації індивідуальної допомоги конкретному об'єкту.</p>	<p>напрямки, форми й методи роботи, урахування у плануванні особливостей соціального портрету контингенту учнів).</p> <p>4. Зовнішні зв'язки СПС (з державними органами, громадськими організаціями, соціальними службами).</p> <p>3. Аналітична довідка (організація соціального виховання в організації) (максимальна кількість балів – 10) <i>Алгоритм аналітичної довідки</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Концептуальні засади організації соціального виховання. 2. Організація побуту. 3. Організація соціального досвіду. 4. Організація індивідуальної допомоги. <p>4. Аналіз плану роботи соціального педагога (максимальна кількість балів – 10) (основні напрямки, форми й методи реалізації діагностико-прогностичної, профілактичної, організаційної, соціально-терапевтичної, охоронно-захисної функцій, організація роботи з учнями, батьками, педагогами).</p> <p>5. Характеристика діагностичного інструментарію соціально-педагогічної служби. (максимальна кількість балів – 10)</p> <p>6. Соціальний паспорт закріпленого за студентом класу. (максимальна кількість балів – 10)</p> <p>7. Аналітична довідка (організація роботи з учнем, що потребує індивідуальної допомоги) (максимальна кількість балів – 20)</p> <ol style="list-style-type: none"> а) „соціальний діагноз” (індивідуальні особливості, ситуація соціального розвитку); б) організація індивідуальної допомоги учню соціальним педагогом (система заходів, застосовані технології, результативність); в) власні пропозиції щодо організації індивідуальної роботи з даним учнем. <p>8. Розробка заходу профілактично-виховного характеру, проведеного у класі, групі. (максимальна кількість балів – 10)</p> <p>9. Характеристика-відгук на студента з бази проходження практики (індивідуальна форма).</p>
--	---

<p>Вид практики Культурно-дозвіллєва</p>	<p>Семестр ІУ</p>	<p>Місце проходження практики Дитячі оздоровчі табори, виховні організації</p>
---	------------------------------	---

<p>Задачі й види діяльності</p>	<p>Звітна документація 1. План-щоденник проходження практики (за схемою).</p>
--	--

<p>1. Вивчення системи соціального виховання та культурно-дозвіллевої роботи даної виховної організації</p> <p>2. Вивчення правової та нормативної бази, яка регламентує соціально-виховну та культурно-дозвіллеву діяльність організації</p> <p>3. Формування й розвиток професійних умінь і навичок самостійної роботи з тимчасовим дитячим колективом</p> <p>4. Організація самоврядування і самодіяльності дитячого колективу</p> <p>5. Організація і проведення дозвіллевої, оздоровчої, просвітницької роботи з дітьми</p> <p>6. Удосконалення комунікативних, організаційних, аналітичних, діагностичних умінь і професійно-значущих особистісних якостей</p> <p>7. Формування проєктивних умінь</p>	(максимальна кількість балів – 20)				
	Дата	План роботи	Зміст фактично виконаної роботи	Психолого-педагогічні спостереження за дитячим колективом	Психолого-педагогічні спостереження за обраним об'єктом (індивід (група), що потребує індивідуальної допомоги)
	<p>2. Аналітична довідка (характеристика системи соціального виховання та культурно-дозвіллевої роботи даної тимчасової виховної організації).</p> <p style="text-align: center;">(максимальна кількість балів – 20)</p> <p><i>Алгоритм аналітичної довідки:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Назва організації. 2. Місце розташування. 3. Форма власності. 4. Джерела фінансування. 5. Правова та нормативна база 6. Концептуальні засади організації соціального виховання та культурно-дозвіллевої роботи 7. Організація побуту. 8. Організація соціального досвіду. 9. Організація індивідуальної допомоги. 10. Аналіз плану роботи організації на період проходження практики (основні напрямки, форми й методи роботи, урахування у плануванні особливостей даного тимчасового дитячого об'єднання). 11. Організаційна структура. 12. Штат працівників (кількість, посади, зміст посадових обов'язків). 13. Посадові обов'язки педагогічних працівників. <p>3. Розробка структурно-функціональної моделі самоврядування дитячого колективу.</p> <p style="text-align: center;">(максимальна кількість балів – 20)</p> <p>4. Звіт-аналіз організації практикантом культурно-дозвіллевої діяльності у ввіреному структурному підрозділі тимчасового дитячого колективу</p> <p style="text-align: center;">(максимальна кількість балів – 15)</p> <p><i>Алгоритм звіту-аналізу:</i></p> <p>Обґрунтованість змісту й форм організації культурно-дозвіллевої діяльності особливостями даного тимчасового дитячого об'єднання.</p> <p>Основні напрямки, форми й методи роботи.</p> <p>Ступінь, форми й методи залучення дітей до організації роботи.</p> <p>Оцінка результатів роботи.</p>				

	<p>5. Розробка проведеного виховного заходу <u>(максимальна кількість балів – 10)</u></p> <p>6. Звіт про організацію індивідуальної допомоги дітям у процесі соціальної адаптації у тимчасовому дитячому колективі (аналіз причин незадовільної адаптації, програма допомоги, її ефективність). <u>(максимальна кількість балів – 15)</u></p> <p>7. Характеристика-відгук на студента з бази проходження практики (індивідуальна форма).</p>
--	---

Вид практики Попереджувально-профілактична	Семестр V	Місце проходження практики Соціальні служби адміністративних органів управління, центри соціальних служб для молоді, інспекції та служби у справах неповнолітніх, освітні заклади, громадські благодійні організації
--	-------------------------	--

<p>Задачі й види діяльності</p> <p>1. Формування цілісного уявлення про систему попереджувально-профілактичної роботи конкретної соціальної служби</p> <p>2. Виконання обов'язків (у якості помічника) соціального педагога працівника</p> <p>3. Надбання практичного досвіду попереджувально-профілактичної роботи з конкретною категорією об'єктів професійної діяльності</p> <p>4. Знайомство з методами й технологіями попереджувально-профілактичної роботи</p> <p>5. Вивчення документації, яка регламентує діяльність служби в</p>	<p style="text-align: center;">Звітна документація</p> <p>1. План-щоденник проходження практики (за схемою). <u>(максимальна кількість балів – 10)</u></p> <table border="1" style="width: 100%; text-align: center;"> <thead> <tr> <th style="width: 15%;">Дата</th> <th style="width: 15%;">План роботи</th> <th style="width: 25%;">Зміст фактично виконаної роботи</th> <th style="width: 45%;">Спостереження, аналіз, самоаналіз</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td> </td> <td> </td> <td> </td> <td> </td> </tr> </tbody> </table> <p>2. Аналітична довідка (характеристика системи роботи соціальної служби). <u>(максимальна кількість балів – 10)</u></p> <p style="text-align: center;"><i>Алгоритм аналітичної довідки:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Назва організації. 2. Адреса, телефон. 3. Історична довідка (рік та передумови створення, ініціатори і засновники, основні етапи становлення або реорганізації). 4. Форма власності. 5. Джерела фінансування. 6. Нормативна база діяльності. 7. Задачі та функції служби. 8. Організаційна структура служби. 9. Штат працівників (кількість, посади і посадові обов'язки). 10. Соціальний портрет контингенту клієнтів. 11. Основні напрямки, форми і методи роботи. 12. Діагностичні технології у роботі служби. 13. Об'єкти, організаційні форми, види технологій попереджувально-профілактичної роботи. 14. Вертикальні та горизонтальні зв'язки у здійсненні попереджувально-профілактичної роботи. 	Дата	План роботи	Зміст фактично виконаної роботи	Спостереження, аналіз, самоаналіз				
Дата	План роботи	Зміст фактично виконаної роботи	Спостереження, аналіз, самоаналіз						

<p>цілому та конкретних спеціалістів зокрема.</p> <p>6. Здійснення спостережень за професійною діяльністю спеціалістів, виділення технологічної, комунікативної, етичної складової</p> <p>7. Апробація технологій діагностики соціально-небезпечних тенденцій у розвитку індивіда, групи, сім'ї, соціального середовища</p> <p>8. Аналіз конкретної профілактичної програми в роботі служби</p> <p>9. Апробація технологій установа контактної взаємодії з об'єктом професійної діяльності</p> <p>10. Виконання індивідуального або групового завдання за змістом, обговореним із керівниками та спеціалістами служби</p>	<p>3. Аналіз плану роботи соціальної служби на період проходження практики (максимальна кількість балів – 10) (зміст, організаційні форми, об'єкти попереджувально-профілактичної роботи, самостійність і співпраця з іншими соціальними службами).</p> <p>4. Характеристика ресурсів, що застосовуються у попереджувально-профілактичній роботі даної служби, пропозиції щодо удосконалення ресурсного забезпечення. (максимальна кількість балів – 10)</p> <p>5. Аналітична довідка (попереджувально-профілактична робота з конкретним об'єктом): (максимальна кількість балів – 10) а) діагностика „соціального неблагополуччя”; б) оцінка стану об'єкту та соціального оточення; в) попереджувально-профілактична робота (мета, зміст, форми, методи, результативність); г) власні пропозиції щодо організації попереджувально-профілактичної роботи з даним об'єктом.</p> <p>6. Звіт про результати апробації технології установа контактної взаємодії з об'єктом професійної діяльності: (максимальна кількість балів – 15) а) характеристика технології; б) її реалізація щодо конкретного об'єкту; в) оцінка результативності.</p> <p>7. Розгорнутий протокол індивідуальної або групової бесіди спеціалістів з об'єктами професійної діяльності з аналітичними висновками (максимальна кількість балів – 15) (професійна доцільність бесіди, засоби установа контактної взаємодії, засоби здійснення психолого-педагогічного впливу, ступінь досягнутого порозуміння, характер взаємодії й стиль спілкування; особливості мови, тону бесіди, міміки, пантоміміки, емоційних проявів спеціаліста й аудиторії; ступінь діалогічності /монологічності бесіди, дотримання норм професійної етики).</p> <p>8. Звіт-аналіз про виконання індивідуального або групового завдання (максимальна кількість балів – 10) (зміст і характер завдання, об'єкт (об'єкти) професійної діяльності, що було сплановано для його виконання, що фактично реалізовано, використані технології, оцінка результативності, самооцінка професійної готовності до виконання завдання, психологічне самопочуття у процесі здійснюваної діяльності, надбані в результаті знання, вміння й навички).</p> <p>9. Розробка просвітницько-профілактичного заходу (програми). (максимальна кількість балів – 10)</p> <p>10. Характеристика-відгук на студента з бази проходження практики (індивідуальна форма).</p>
---	---

Вид практики Корекційно-реабілітаційна	Семестр VI	Місце проходження практики Дитячі притулки, інспекції та служби у справах неповнолітніх, соціально-реабілітаційні центри для дітей і дорослих; відділи реабілітаційної роботи територіальних центрів соціальної допомоги населенню, центри соціальних служб для молоді, школи-інтернати, дитячі приймальники
--	-------------------	--

Задачі й види діяльності 1. Формування цілісного уявлення про систему корекційно-реабілітаційної роботи конкретної соціальної служби 2. Виконання обов'язків (у якості помічника) соціального працівника/ педагога 3. Надбання практичного досвіду корекційно-реабілітаційної роботи з конкретною категорією об'єктів професійної діяльності 4. Знайомство з методами й технологіями корекційно-реабілітаційної роботи 5. Вивчення документації, яка регламентує діяльність служби в цілому та конкретних спеціалістів зокрема. 6. Здійснення спостережень за професійною діяльністю спеціалістів, виділення технологічної, комунікативної, етичної складової 7. Аналіз конкретної корекційно-реабілітаційної програми в роботі служби 8. Відпрацювання	Звітна документація							
	1. План-щоденник проходження практики (за схемою). (максимальна кількість балів – 10) <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 15%;">Дата</th> <th style="width: 15%;">План роботи</th> <th style="width: 30%;">Зміст фактично виконаної роботи</th> <th style="width: 40%;">Спостереження, аналіз, самоаналіз</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="height: 30px;"> </td> <td> </td> <td> </td> <td> </td> </tr> </tbody> </table> 2. Аналітична довідка (характеристика системи роботи соціальної служби). (максимальна кількість балів – 10) <i>Алгоритм аналітичної довідки:</i> <ol style="list-style-type: none"> 1. Назва організації. 2. Адреса, телефон. 3. Історична довідка (рік та передумови створення, ініціатори і засновники, основні етапи становлення або реорганізації). 4. Форма власності. 5. Джерела фінансування. 6. Нормативна база діяльності. 7. Задачі та функції служби. 8. Організаційна структура служби. 9. Штат працівників (кількість, посади і посадові обов'язки). 10. Соціальний портрет контингенту клієнтів. 11. Основні напрямки, форми і методи роботи. 12. Діагностичні технології у роботі служби. 13. Об'єкти, організаційні форми, види технологій корекційно-реабілітаційної роботи. 14. Вертикальні та горизонтальні зв'язки у здійсненні корекційно-реабілітаційної роботи. 3. Аналіз плану роботи соціальної служби на період проходження практики (максимальна кількість балів – 10) (зміст, організаційні форми, об'єкти корекційно-реабілітаційної роботи, самостійність і співпраця з іншими соціальними службами). 4. Характеристика ресурсів , що застосовуються у корекційно-реабілітаційній роботі даної служби, пропозиції щодо удосконалення ресурсного забезпечення. (максимальна кількість балів – 10) 5. Аналітична довідка (корекційно-реабілітаційна робота з конкретним об'єктом):	Дата	План роботи	Зміст фактично виконаної роботи	Спостереження, аналіз, самоаналіз			
Дата	План роботи	Зміст фактично виконаної роботи	Спостереження, аналіз, самоаналіз					

<p>технологій установлення контактної взаємодії з об'єктом професійної діяльності 9. Виконання індивідуального або групового завдання за змістом, обговореним із керівниками та спеціалістами служби</p>	<p>а) діагностика „соціального неблагополуччя”; б) оцінка стану об'єкту та соціального оточення; в) корекційно-реабілітаційна робота (мета, зміст, форми, методи, результативність); г) власні пропозиції щодо організації корекційно- реабілітаційної роботи з даним об'єктом. <u>(максимальна кількість балів – 10)</u></p> <p>6. Розгорнута соціально-психолого-педагогічна характеристика індивіду (групи) – об'єкту корекційно- реабілітаційної роботи. <u>(максимальна кількість балів – 10)</u></p> <p>7. Звіт про результати відпрацювання технології установлення контактної взаємодії з об'єктом професійної діяльності: <u>(максимальна кількість балів – 15)</u></p> <p>а) характеристика технології; б) авторська адаптація технології до даного об'єкту; в) практична реалізація технології; в) оцінка результативності.</p> <p>8. Розгорнутий протокол індивідуальної або групової бесіди спеціалістів з об'єктами професійної діяльності з аналітичними висновками <u>(максимальна кількість балів – 15)</u></p> <p>(професійна доцільність бесіди, засоби установлення контактної взаємодії, засоби здійснення психолого- педагогічного впливу, ступінь досягнутого порозуміння, характер взаємодії й стиль спілкування; особливості мови, тону бесіди, міміки, пантоміміки, емоційних проявів спеціаліста й аудиторії; ступінь діалогічності/монологічності бесіди, дотримання норм професійної етики).</p> <p>9. Звіт-аналіз про виконання індивідуального або групового завдання <u>(максимальна кількість балів – 10)</u></p> <p>(зміст і характер завдання, об'єкт (об'єкти) професійної діяльності, що було сплановано для його виконання, що фактично реалізовано, використані технології, оцінка результативності, самооцінка професійної готовності до виконання завдання, психологічне самопочуття у процесі здійснюваної діяльності, надбані в результаті знання, вміння й навички).</p> <p>10. Характеристика-відгук на студента з бази проходження практики (індивідуальна форма).</p>
--	--

Вид практики Соціально-підтримуюча	Семест р VII	Місце проходження практики Дитячі, геріатричні притулки, інспекції та служби у справах неповнолітніх, соціально-реабілітаційні центри для дітей і дорослих; територіальні центри соціальної допомоги населенню, центри соціальних служб для молоді, школи-інтернати, дитячі приймальники, освітньо-виховні заклади, органи опіки й піклування.
--	---------------------------	--

Задачі й види діяльності 1. Формування цілісного уявлення про систему соціально-підтримуючої роботи конкретної соціальної служби 2. Виконання обов'язків (у якості помічника) соціального працівника/ педагога 3. Надбання практичного досвіду планування й організації соціальної підтримки конкретним категоріям (або їх окремим представникам) об'єктів професійної діяльності 4. Знайомство з методами й технологіями надання соціальної підтримки 5. Відпрацювання технологій соціального консультування й соціального патронажу 6. Вивчення документації, яка регламентує діяльність служби в цілому та конкретних спеціалістів зокрема. 7. Здійснення спостережень за професійною діяльністю спеціалістів, виділення технологічної, комунікативної,	Звітна документація							
	1. План-щоденник проходження практики (за схемою). <u>(максимальна кількість балів – 10)</u> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 15%;">Дата</th> <th style="width: 15%;">План роботи</th> <th style="width: 30%;">Зміст фактично виконаної роботи</th> <th style="width: 40%;">Спостереження, аналіз, самоаналіз</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td> </td> <td> </td> <td> </td> <td> </td> </tr> </tbody> </table> 2. Аналітична довідка (характеристика системи роботи соціальної служби або соціально-педагогічної служби освітнього закладу). <u>(максимальна кількість балів – 10)</u> <u>Алгоритм аналітичної довідки (для соціальних служб):</u> <ol style="list-style-type: none"> 1. Назва організації. 2. Адреса, телефон. 3. Історична довідка (рік та передумови створення, ініціатори і засновники, основні етапи становлення або реорганізації). 4. Форма власності. 5. Джерела фінансування. 6. Нормативна база діяльності. (з конкретним переліком законодавчих актів). 7. Задачі та функції служби. (з посиланням на зміст Статуту або Типового положення). 8. Організаційна структура служби. 9. Штат працівників (кількість, посади і посадові обов'язки). 10. Соціальний портрет контингенту клієнтів. 11. Основні напрямки, форми і методи роботи. 12. Вертикальні та горизонтальні зв'язки. (З якими організаціями, зміст і форми співпраці, характер співпраці – постійно, періодично, час від часу) <u>Алгоритм аналітичної довідки (для освітніх закладів):</u> <ol style="list-style-type: none"> 1. Соціальний паспорт закладу. 2. Система організації соціального виховання. 3. Аналіз плану роботи соціального педагога (основні напрямки, форми й методи реалізації діагностико-прогностичної, профілактичної, організаційної, соціально-терапевтичної, охоронно-захисної функцій, урахування у плануванні особливостей соціального портрету контингенту учнів). 4. Характеристика діагностичного інструментарію соціально-педагогічної служби. 5. Характеристика системи роботи з проблемними учнями та 	Дата	План роботи	Зміст фактично виконаної роботи	Спостереження, аналіз, самоаналіз			
Дата	План роботи	Зміст фактично виконаної роботи	Спостереження, аналіз, самоаналіз					

<p>етичної складової</p> <p>8. Аналіз організації соціальної підтримки, наданої спеціалістами індивіду, групі, сім'ї</p> <p>9. Виконання індивідуального завдання за змістом, обговореним із керівниками та спеціалістами служби</p>	<p>сім'ями.</p> <p>6. Характеристика зв'язків соціально-педагогічної служби закладу з іншими організаціями та соціальними службами (З якими організаціями, зміст і форми співпраці, характер співпраці – постійно, періодично, час від часу)</p> <p>3. Аналіз плану роботи соціальної служби на період проходження практики. <u>(максимальна кількість балів – 10)</u></p> <p>4. Характеристика ресурсів, що застосовуються в організації соціальної підтримки представників груп ризику, пропозиції щодо удосконалення ресурсного забезпечення. <u>(максимальна кількість балів – 10)</u></p> <p>5. Аналітична довідка (соціально-підтримуюча робота з індивідом або групою): <u>(максимальна кількість балів – 10)</u></p> <p>а) „соціальний діагноз”;</p> <p>б) організація соціальної підтримки (мета, зміст, форми, технології, методи, залучення до соціальної підтримки інших організацій і служб, результативність);</p> <p>в) власні пропозиції щодо організації соціальної підтримки даним індивідам або групам.</p> <p>6. Розгорнутий протокол індивідуальної або групової бесіди <u>(максимальна кількість балів – 15)</u></p> <p>спеціалістів з об'єктами професійної діяльності з аналітичними висновками:</p> <p>1) Щодо психологічних особливостей об'єкту бесіди (із застосуванням діагностичних методик)</p> <p>2) Щодо бесіди в цілому (професійна доцільність бесіди, засоби установлення контактної взаємодії, засоби здійснення психолого-педагогічного впливу, ступінь досягнутого порозуміння, характер взаємодії й стиль спілкування; особливості мови, тону бесіди, міміки, пантоміміки, емоційних проявів спеціаліста й аудиторії; ступінь діалогічності/монологічності бесіди, дотримання норм професійної етики).</p> <p>7. Розгорнутий протокол консультування клієнтів спеціалістами служби <u>(максимальна кількість балів – 15)</u></p> <p>(характеристика об'єкту консультування, його проблеми, використані технології, результативність, власні зауваження й пропозиції).</p> <p>8. Моніторинг здійснення соціального патронажу, оцінка доцільності використаних технологій, власна участь в організації та здійсненні патронажу.. <u>(максимальна кількість балів – 10)</u></p>
--	--

	<p>9. Звіт-аналіз про виконання індивідуального завдання (максимальна кількість балів – 10) (зміст і характер завдання, об'єкт (об'єкти) професійної діяльності, що було сплановано для його виконання, що фактично реалізовано, використані технології, оцінка результативності, самооцінка професійної готовності до виконання завдання, психологічне самопочуття у процесі здійснюваної діяльності, надбані в результаті знання, вміння й навички).</p> <p><i>10. Характеристика-відгук на студента з бази проходження практики (індивідуальна форма).</i></p>
--	---

Вид практики Проектувально-менеджерська Консультативна	Семестр VIII	Місце проходження практики Дитячі притулки, інспекції та служби у справах неповнолітніх, соціально-реабілітаційні центри для дітей і дорослих; територіальні центри соціальної допомоги населенню, центри соціальних служб для молоді, школи-інтернати, дитячі приймальники, громадські організації соціального захисту Організація практики: Індивідуальне (по 1-2 особи) закріплення студентів за базами практики
---	------------------------	--

Задачі й види діяльності 1. Формування цілісного уявлення про планування та організацію системи соціально-педагогічної та соціальної роботи 2. Виконання обов'язків соціального працівника/педагога 3. Надбання практичного досвіду планування й організації соціально-педагогічної та соціальної роботи 4. Знайомство з системою менеджменту у роботі конкретної соціальної служби 5. Відпрацювання технологій соціального проектування 6. Участь у системі фандрейзингу конкретної соціальної служби	Звітна документація 1. План-щоденник проходження практики (за схемою). (максимальна кількість балів – 10) <table border="1" style="width: 100%; text-align: center;"> <thead> <tr> <th style="width: 10%;">Дата</th> <th style="width: 15%;">План роботи</th> <th style="width: 30%;">Зміст фактично виконаної роботи</th> <th style="width: 45%;">Спостереження, аналіз, самоаналіз</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td> </td> <td> </td> <td> </td> <td> </td> </tr> </tbody> </table> 2. Аналітична довідка (характеристика системи планування та організації роботи соціальної служби або соціально-педагогічної служби освітнього закладу). (максимальна кількість балів – 15) <u>Алгоритм аналітичної довідки:</u> <ol style="list-style-type: none"> 1. Назва організації. 2. Адреса, телефон. 3. Історична довідка (рік та передумови створення, ініціатори і засновники, основні етапи становлення або реорганізації). 4. Форма власності. 5. Джерела планування соціально-педагогічної (соціальної роботи). 6. Технології планування соціально-педагогічної (соціальної роботи). 7. Організація управління й реалізації запланованої роботи 	Дата	План роботи	Зміст фактично виконаної роботи	Спостереження, аналіз, самоаналіз				
Дата	План роботи	Зміст фактично виконаної роботи	Спостереження, аналіз, самоаналіз						

<p>7. Вивчення документації, яка регламентує діяльність служби в цілому та конкретних спеціалістів зокрема.</p> <p>8. Здійснення спостережень за професійною діяльністю спеціалістів, виділення технологічної, комунікативної, етичної складової</p> <p>9. Виконання індивідуального завдання за змістом, обговореним із керівниками та спеціалістами служби</p>	<p>8. Система фандрейзингу (пошуку ресурсів)</p> <p>9. Моніторинг реалізації запланованої роботи</p> <p>10. Система звітності й аналізу виконання запланованої роботи.</p> <p>11. Нормативна база діяльності. (з конкретним переліком законодавчих актів).</p> <p>12. Задачі та функції служби. (з посиланням на зміст Статуту або Типового положення).</p> <p>13. Організаційна структура служби.</p> <p>14. Штат працівників (кількість, посади і посадові обов'язки).</p> <p>15. Соціальний портрет контингенту клієнтів.</p> <p>16. Основні напрямки, форми і методи роботи.</p> <p>17. Вертикальні та горизонтальні зв'язки. (З якими організаціями, зміст і форми співпраці, характер співпраці – постійно, періодично, час від часу)</p> <p>3. Аналіз системи управління даної соціальної служби: <u>(максимальна кількість балів – 10)</u></p> <p>а) структура управління;</p> <p>б) форми й методи управління;</p> <p>в) система контролю за виконанням посадових обов'язків спеціалістами служби;</p> <p>г) система покарань і заохочень в системі управління;</p> <p>д) форми й методи залучення рядового складу до участі в плануванні, організації й аналізі роботи служби.</p> <p>4. Характеристика технологій менеджменту в управлінні кадровим складом служби <u>(максимальна кількість балів – 15)</u></p> <p>(характеристика кадрового складу (професіоналізм, мотивація до професійної діяльності), стиль спілкування керівного складу з підлеглими, традиційні та інноваційні технології стимулювання персональної відповідальності, активності, ініціативності, творчості, професійного самовдосконалення, формування почуття колективізму, позитивних ділових і особистісних відносин, стиль спілкування спеціалістів на горизонтальному рівні, загальна психологічна атмосфера у колективі).</p> <p>5. Аналітична довідка (характеристика соціального проекту): <u>(максимальна кількість балів – 20)</u></p> <p>а) доцільність проекту, об'єктивна потреба;</p> <p>б) ресурсозабезпеченість проекту;</p> <p>в) очікувані результати;</p> <p>г) зміст проекту;</p> <p>д) характеристика системи роботи з реалізації проекту;</p> <p>є) отриманий результат;</p> <p>е) оцінка результативності, позитивного й негативного у розробці проекту й організації роботи з його впровадження.</p> <p>6. Розгорнутий протокол консультування клієнтів спеціалістами служби</p>
--	---

	<p align="center"><u>(максимальна кількість балів – 20)</u></p> <p>(характеристика об'єкту консультування, його проблеми, використані технології, результативність, власні зауваження й пропозиції).</p> <p>7. Звіт-аналіз про виконання індивідуального завдання <u>(максимальна кількість балів – 10)</u></p> <p>(зміст і характер завдання, об'єкт (об'єкти) професійної діяльності, що було сплановано для його виконання, що фактично реалізовано, використані технології, оцінка результативності, самооцінка професійної готовності до виконання завдання, психологічне самопочуття у процесі здійснюваної діяльності, надбані в результаті знання, вміння й навички).</p> <p>8. Характеристика-відгук на студента з бази проходження практики (індивідуальна форма).</p>
--	---

Вид практики Комплексна (стажерська)	Семестр IX	Місце проходження й організація практики Державна (громадська) служба за персональним вибором студента
---	----------------------	--

<p>Задачі й види діяльності</p> <p>1. Удосконалення і розвиток професійної готовності в процесі самостійної роботи на посаді соціального педагога або соціального працівника</p> <p>2. Самостійне проектування і здійснення процесу (фрагменту) професійної діяльності по вирішенню проблем конкретного об'єкту соціально-педагогічної (соціальної) роботи</p> <p>3. Удосконалення комплексу професійних умінь і особистісних якостей</p> <p>4. Виконання індивідуального завдання науково-дослідного характеру за змістом, обговореним із керівником практики і спеціалістами служби</p>	<p>Звітна документація</p>										
	<p>1. План-щоденник проходження практики (за схемою). <u>(максимальна кількість балів – 10)</u></p> <table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 15%;">Дата</th> <th style="width: 15%;">План роботи</th> <th style="width: 30%;">Зміст фактично виконаної роботи</th> <th style="width: 30%;">Спостереження, аналіз, самоаналіз</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td> </td> <td> </td> <td> </td> <td> </td> </tr> </tbody> </table> <p>2. Аналітична довідка (характеристика системи роботи соціальної служби або соціально-педагогічної служби освітнього закладу). <u>(максимальна кількість балів – 10)</u> <i>Алгоритм аналітичної довідки (для соціальних служб):</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Назва організації. 2. Адреса, телефон. 3. Історична довідка (рік та передумови створення, ініціатори і засновники, основні етапи становлення або реорганізації). 4. Форма власності. 5. Джерела фінансування. 6. Нормативна база діяльності. (з конкретним переліком законодавчих актів). 7. Задачі та функції служби. (з посиланням на зміст Статуту або Типового положення). 8. Організаційна структура служби. 9. Штат працівників (кількість, посади і посадові обов'язки). 10. Соціальний портрет контингенту клієнтів. 11. Основні напрямки, форми і методи роботи. 12. Вертикальні та горизонтальні зв'язки. (З якими організаціями, зміст і форми співпраці, характер співпраці – постійно, періодично, час від часу) 				Дата	План роботи	Зміст фактично виконаної роботи	Спостереження, аналіз, самоаналіз			
Дата	План роботи	Зміст фактично виконаної роботи	Спостереження, аналіз, самоаналіз								

Алгоритм аналітичної довідки (для освітніх закладів):

1. Соціальний паспорт закладу.
2. Система організації соціального виховання.
3. Аналіз плану роботи соціального педагога (основні напрями, форми й методи реалізації діагностико-прогностичної, профілактичної, організаційної, соціально-терапевтичної, охоронно-захисної функцій, урахування у плануванні особливостей соціального портрету контингенту учнів).
4. Характеристика діагностичного інструментарію соціально-педагогічної служби.
5. Характеристика системи роботи з проблемними учнями та сім'ями.
6. Характеристика зв'язків соціально-педагогічної служби закладу з іншими організаціями та соціальними службами (З якими організаціями, зміст і форми співпраці, характер співпраці – постійно, періодично, час від часу)

3. Аналіз плану роботи соціальної служби на період проходження практики.

(максимальна кількість балів – 10)

4. План самостійної роботи на період практики (з обов'язковим обґрунтуванням заходів).

(максимальна кількість балів – 10)

5. Аналітична довідка (соціально-педагогічна (соціальна) робота з конкретним об'єктом):

(максимальна кількість балів – 10)

- а) „соціальний діагноз”;
- б) соціально-психолого-педагогічна характеристика об'єкту;
- в) організація професійної діяльності (мета, зміст, форми, технології, методи, залучення самого об'єкту, допомоги індивідів, груп, спільнот, організацій);
- г) отримані результати, ступінь результативності, об'єктивні й суб'єктивні перепони у досягненні оптимального результату.

6. Програма і результати навчально-дослідницької роботи на період практики (відповідно до специфіки служби або закладу).

(максимальна кількість балів – 20)

7. Звіт про результати самостійної роботи на посаді соціального педагога або соціального працівника

(максимальна кількість балів – 10)

8. Професійне портфоліо

(максимальна кількість балів – 20)

(есе, присвячене собі як професіоналу (мотиви вибору професії, етапи професійного й особистісного зростання, досягнуті результати, професійні уподобання, перспективи працевлаштування й професійної кар'єри); фотодокументи, грамоти, дипломи, авторські розробки, малюнки, вірші, наукові роботи, публікації тощо).

9. Характеристика-відгук на студента з бази проходження практики (індивідуальна форма).

3.2. Критерії оцінювання практики

Питання про критерії оцінки рівня знань, умінь і навичок студентів є надзвичайно важливим. Розглядаючи загальну професійну підготовку студентів спеціальностей „соціальна педагогіка”, „соціальна робота” як цілісний процес формування системи загально-професійних знань, умінь, навичок, слід виділити комплексний критерій, який дає цілісну характеристику рівня загально-професійної підготовки майбутніх спеціалістів, відображає єдність оволодіння змістовно-процесуальною і мотиваційно-ціннісною сторонами професійної діяльності; по-друге, відображає взаємозв'язок знань, умінь, навичок (знання – теоретична основа умінь; уміння – форма функціонування знань; навички – високорозвинені уміння); по-третє, об'єднує в собі різні характеристики якості знань і умінь (повнота, усвідомленість, дієвість); по-четверте, відображає динамічність знань і умінь (їх застосування у найрізноманітніших умовах); по-п'яте, показує єдність і взаємозв'язок пізнавальної і практичної діяльності студентів (у процесі яких формуються загально-професійні знання, уміння, навички) і її характер.

Показниками загально-професійної підготовки студентів є:

- рівень інтересу до практичної професійної діяльності, активність у період практики;
- рівень засвоєння основних ідей, положень, понять, фактів у сфері соціально-педагогічної й соціальної діяльності;
- рівень теоретичного осмислення способів організації практичної професійної діяльності;
- рівень оперування теоретичними знаннями, використання їх у практичній діяльності;
- якість окремих професійних умінь та їх сукупність;
- рівень самостійності у творчій практичній діяльності.

Вищенаведені критерії відображають так зване неформативне оцінювання, використання якого дозволяє:

- по-перше, оцінити загальний рівень професійної підготовки студента на даному етапі,
- по-друге, здійснювати моніторинг і, відповідно, оцінювати динаміку особистісно-професійного становлення,
- по-третє, створити основи для активізації професійної рефлексії як механізму саморозвитку й самовиховання майбутнього спеціаліста.

Відповідно до вимог кредитно-модульного оцінювання різних видів навчальної діяльності критерії неформативного оцінювання конкретизуються у критеріях нормативного оцінювання. Використання останнього дозволяє оцінити якість виконання конкретних завдань програми практики. Пропоновані нами критерії виглядають наступним чином:

Завдання програми практики	Рівень виконання	Бали	
<p align="center">Звітна документація</p> <p>1. План-щоденник проходження практики (за схемою).</p> <p>2. Аналітична довідка (характеристика системи роботи соціальної служби або соціально-педагогічної служби освітнього закладу), соціальний паспорт класу, школи .</p> <p>3. Аналіз плану роботи соціальної служби, окремого спеціаліста на період проходження практики.</p>	<p>Низький – записи відображають зміст фактично виконаної роботи, спостереження обмежуються фіксацією поверхневих фактів й особистих вражень практиканта</p>	10	
	<p>Середній – додатково до попереднього рівня записи містять певні елементи аналізу фактів, що спостерігаються, самоаналізу професійного самопочуття, але відсутній системний, обґрунтований аналіз, а також необхідні висновки й пропозиції</p>	20	
	<p>Високий – присутній системний, обґрунтований аналіз фактів, що спостерігаються, власного професійного самопочуття, а також необхідні висновки й пропозиції</p>	40	
	<p>Низький – довідка (паспорт) обмежена конкретними фактами, відсутні елементи аналізу</p>	4	
	<p>Середній – довідка містить елементи аналізу, розкриває певні моменти організації й роботи служби, паспорт містить уточнення й примітки, що відбивають конкретні особливості, необхідні для організації подальшої роботи</p>	8	
	<p>Високий – довідка (паспорт) містить глибокий, повний аналіз, що розкриває роботу служби (клас, школу) як систему, дозволяє будувати перспективне оцінювання й прогнозування</p>	16	
	<p>Низький – поверхнєве розкриття основних моментів, що стосуються змісту плану роботи</p>	2	
	<p>Середній – наявність елементів аналізу, розкриття основних напрямів, організаційних форм роботи служби, спеціаліста</p>	4	
	<p>Високий – повний аналіз роботи служби, спеціаліста у системі (доцільність, відповідність завданням служби, потребам клієнтури, соціальній ситуації)</p>	8	
			3 6

<p>4. Характеристика інструментарію даної служби, ресурсів, що застосовуються в організації відповідного напрямку соціально-педагогічної, соціальної роботи; характеристика окремого виду інструментарію</p>	<p>Низький – виділені складові інструментарію, ресурсного забезпечення Середній – додатково до попереднього рівня присутній аналіз оптимальності й ефективності наявного інструментарію, наявних ресурсів Високий – додатково до попередніх рівнів системний аналіз інструментарію, ресурсів містить оцінку доцільності й ефективності використання, пропозиції щодо удосконалення</p>	<p>12 3 6 12</p>
<p>5. Аналітична довідка (організація відповідної роботи з індивідом або групою).</p>	<p>Низький – поверхневий, фрагментарний опис роботи з індивідом або групою Середній – поданий достатньо глибокий системний аналіз цієї роботи Високий – глибокий системний аналіз роботи завершують висновки щодо доцільності й ефективності, а також власні пропозиції щодо її удосконалення</p>	<p>5 10</p>
<p>6. Розгорнутий протокол індивідуальної або групової бесіди (консультування) спеціалістів з об'єктами професійної діяльності з аналітичними висновками:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Щодо психологічних особливостей об'єкту бесіди (відповідно до запропонованої кафедрою психології методики) • Щодо бесіди в цілому. 	<p>Низький – протокол в основному описує хід бесіди (консультування), поведінку її учасників, характеристика результатів невірна або неповна Середній – присутні спроби пояснити логіку бесіди (консультування), її динаміку, аналіз окремих фрагментів бесіди, характеристика результатів вірна й достатньо повна Високий – поданий системний глибокий аналіз бесіди (консультування) відповідно до алгоритму, висловлена особиста думка щодо професійності проведення бесіди (консультування), характеристика результатів вірна, повна, містить перспективне прогнозування</p>	<p>20 6 12 24</p>
<p>7. Звіт-аналіз про виконання індивідуального або групового завдання, реалізацію власної участі у діяльності служби, самостійної професійної діяльності</p>	<p>Низький – показані зміст і характер завдання, доручення, роботи, об'єкт (об'єкти) професійної діяльності, що було сплановано для його виконання, що фактично реалізовано Середній – описані використані технології, містяться певні</p>	<p>6</p>

<p>8. Розробка і проведення заходу просвітницько-профілактичного, виховного характеру</p>	<p>елементи аналізу результативності, самооцінки професійної готовності до виконання завдання, психологічного самопочуття у процесі здійснюваної діяльності</p> <p>Високий – глибокий системний аналіз виконання завдання, плану роботи, глибока професійна рефлексія, обґрунтовані висновки щодо професійної готовності й подальшого самовдосконалення</p> <p>Низький – планування заходу здійснено на репродуктивному рівні, відбиває тенденцію до одноманітності, стереотипності в організації заходу, його проведення відбиває недостатній рівень відповідних навичок, самоаналіз і самооцінка носять фрагментарний, поверхневий характер</p> <p>Середній – планування відбиває достатній рівень методичної підготовки, готовність до урізноманітнення організації заходу, компоненти заходу логічно вибудовані, достатній рівень організаційно-комунікативних умінь і навичок під час проведення, системність у самоаналізі й самооцінці</p> <p>Високий – планування здійснено на високому методичному рівні, містить творчий внесок практиканта, його готовність використовувати як традиційні, так й інноваційні методи в організації й проведенні заходів, високий рівень організаційно-комунікативний умінь і навичок під час проведення, глибина, повнота й системність у самоаналізі й самооцінці</p>	<p>12</p> <p>24</p> <p>10</p> <p>20</p> <p>40</p> <p>10</p>
<p>9. Соціально-психолого-педагогічний портрет основної (або однієї з основних) групи клієнтів даної служби</p>	<p>Низький – Портрет носить фрагментарний, несистемний, поверхневий характер, не задіяні в комплексі всі можливі джерела для його створення (психолого-педагогічна література, інтерв'ю зі спеціалістами, власні спостереження)</p> <p>Середній – Портрет відображає основні особливості у системі, містить елементи аналізу походження цих особливостей та необхідності використання у професійній діяльності</p> <p>Високий – поданий повний, системний, обґрунтований портрет, аналіз особливостей виступає основою обґрунтування методичної</p>	<p>20</p> <p>40</p>

	доцільності використання певних підходів і технологій у діяльності	12
10. Розробка структурно-функціональної моделі самоврядування дитячого колективу	<p>Низький – запропонована модель створена з використанням типових, стереотипних підходів, не враховані особливості даного дитячого колективу, психолого-педагогічні особливості відповідного віку, недостатньо функціональна</p> <p>Середній – модель містить елементи творчого, нестандартного підходу, достатньо обґрунтована, але не враховує в повній мірі особливості потреб дітей у самостійності й активності</p> <p>Високий – модель креативна, нестандартна, методично обґрунтована, функціональна, забезпечує потребу дітей у самостійності й активності, участі в організації власної дозвіллевої діяльності</p>	24 48
11. Програма і результати навчально-дослідницької роботи	<p>Низький – обрана проблема недостатньо актуальна для даної служби, результати роботи поверхневі, відображають описовий, несистемний, неаналітичний підхід до збору й обробки матеріалу, відсутня перспектива використання матеріалу для подальшого дослідження й використання у практиці роботи служби</p> <p>Середній – подана достатньо повна, теоретично обґрунтована програма роботи, але для її виконання недостатньо глибока теоретична й практична підготовка студента, перспектива використання матеріалу для подальшого дослідження й використання у практиці роботи служби подана схематично</p> <p>Високий – повна, комплексна, теоретично обґрунтована програма роботи, глибока теоретична, методична й практична підготовка студента, обґрунтовані й окреслені перспективи використання матеріалу для подальшого дослідження й використання у практиці роботи служби</p>	12 24 48
11. Створення професійного портфоліо	Низький – представлені матеріали переважно відображають конкретні факти професійного становлення (фотодокументи,	

	<p>грамоти, дипломи, малюнки, вірші тощо). Есе відсутнє або носить описовий характер. Процес власного професійного становлення відображений переважно на фактажному й емоційному рівнях.</p> <p>Середній – матеріали представлені більш різноманітно, додані авторські роботи методичного, наукового характеру. Есе містить аналітичний підхід до відображення процесу професійного становлення, але не є достатньо повним і глибоким</p> <p>Високий – матеріал містить у тому числі науково-дослідницькі роботи (публікації, проекти тощо). Аналіз процесу професійного становлення містить мотиви вибору професії, системну картину професійного та особистісного зростання, самооцінку результатів професійної підготовки на ціннісно-змістовому, технологічному та рефлексивному рівнях.</p>	
--	--	--

Кожне завдання практики оцінюється окремо.

Відповідно до шкали ECTS:

- **Низький рівень виконання завдання – 50-74% від максимальної кількості балів, передбачених програмою;**
- **Середній – 75-89%;**
- **Високий – 90-100%.**

Загальна оцінка за практику виставляється за сумою балів, набраних за всі завдання, передбачені програмою конкретного виду практики.

Таблиця оцінки виконання завдань програми практики

Курс	Семестр	Вид практики	Звітна документація	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
I	1	Ввідно-ознайомча	<ol style="list-style-type: none"> 1. План-щоденник проходження практики 2. Аналітична довідка (характеристика системи роботи соціальної служби) 3. Звіт-аналіз щодо власної участі у професійній діяльності служби 	20-29 балів	30-35 балів	36-40 балів
				15-22,45 балів	22,5-26 балів	27-30 балів
I	2	Соціально-обслуговуюча	1. План-щоденник проходження практики	15-22,45 балів	22,5-26 балів	27-30 балів
			2. Аналітична довідка (характеристика системи роботи служби з соціального обслуговування)	10-14,8 балів	15-17,8 балів	18-20 балів
			3. Аналіз системи соціального обслуговування конкретного клієнта	5-7,4 балів	7,5-8,9 балів	9-10 балів
			4. Соціально-психолого-педагогічний портрет основної або однієї з основних груп клієнтів	15-22,45 балів	22,5-26 балів	27-30 балів
			5. Аналіз соціальних технологій, що використовуються в роботі служби	5-7,4 балів	7,5-8,9 балів	9-10 балів
II	3	Соціально-виховна	1. План-щоденник проходження практики	10-14,8 балів	15-17,8 балів	18-20 балів
			2. Аналітична довідка (характеристика системи роботи соціально-педагогічної служби закладу)	5-7,4 балів	7,5-8,9 балів	9-10 балів
			3. Аналітична довідка (організація соціального виховання)	5-7,4 балів	7,5-8,9 балів	9-10 балів
			4. Аналіз плану роботи соціального педагога	5-7,4 балів	7,5-8,9 балів	9-10 балів
			5. Характеристика діагностичного інструментарію соціально-педагогічної служби	5-7,4 балів	7,5-8,9 балів	9-10 балів
			6. Соціальний паспорт класу або групи	5-7,4 балів	7,5-8,9 балів	9-10 балів
			7. Аналітична довідка (організація роботи з учнем, що потребує індивідуальної допомоги)	10-14,8 балів	15-17,8 балів	18-20 балів
			8. Розробка проведеного заходу профілактично-	5-7,4 балів	7,5-8,9 балів	9-10 балів

			виховного характеру			
	4	Культурно-дозвільна	<ol style="list-style-type: none"> 1. План-щоденник проходження практики 2. Аналітична довідка (характеристика системи соціального виховання та культурно-дозвільної роботи виховної організації) 3. Розробка структурно-функціональної моделі самоврядування дитячого колективу 4. Звіт-аналіз організації практикантом культурно-дозвільної діяльності 5. Розробка проведеного виховного заходу 6. Звіт про організацію індивідуальної допомоги дітям у процесі соціальної адаптації у тимчасовому колективі) 	<p>10-14,8 балів</p> <p>10-14,8 балів</p> <p>10-14,8 балів</p> <p>7,5-11,2 балів</p> <p>5-7,4 балів</p> <p>7,5-11,2 балів</p>	<p>15-17,8 балів</p> <p>15-17,8 балів</p> <p>15-17,8 балів</p> <p>11,25-13,45 балів</p> <p>7,5-8,9 балів</p> <p>11,25-13,45 балів</p>	<p>18-20 балів</p> <p>18-20 балів</p> <p>18-20 балів</p> <p>13,5-15 балів</p> <p>9-10 балів</p> <p>13,5-15 балів</p>
III	5	Профілактично-попереджувальна	<ol style="list-style-type: none"> 1. План-щоденник проходження практики 2. Аналітична довідка (характеристика системи роботи соціальної служби) 3. Аналіз плану роботи соціальної служби на період проходження практики 4. Характеристика ресурсів, що застосовуються у попереджувально-профілактичній роботі служби 5. Аналітична довідка (попереджувально-профілактична робота з конкретним об'єктом) 6. Звіт про результати апробації технології установа контактної взаємодії з об'єктом професійної діяльності 7. Розгорнутий протокол індивідуальної або групової бесіди з об'єктом професійної діяльності 8. Звіт-аналіз про виконання індивідуального або групового завдання 9. Розробка просвітницько-профілактичного заходу 	<p>5-7,4 балів</p> <p>5-7,4 балів</p> <p>5-7,4 балів</p> <p>5-7,4 балів</p> <p>5-7,4 балів</p> <p>7,5-11,2 балів</p> <p>7,5-11,2 балів</p> <p>5-7,4 балів</p> <p>5-7,4 балів</p>	<p>7,5-8,9 балів</p> <p>7,5-8,9 балів</p> <p>7,5-8,9 балів</p> <p>7,5-8,9 балів</p> <p>7,5-8,9 балів</p> <p>11,25-13,45</p> <p>11,25-13,45 балів</p> <p>7,5-8,9 балів</p> <p>7,5-8,9 балів</p>	<p>9-10 балів</p> <p>9-10 балів</p> <p>9-10 балів</p> <p>9-10 балів</p> <p>9-10 балів</p> <p>13,5-15 балів</p> <p>13,5-15 балів</p> <p>9-10 балів</p> <p>9-10 балів</p>

	6	Корекційно-реабілітаційна	<p>1.План-щоденник проходження практики</p> <p>2.Аналітична довідка (характеристика системи роботи соціальної служби)</p> <p>3.Аналіз плану роботи соціальної служби на період проходження практики</p> <p>4.Характеристика ресурсів, що застосовуються у корекційно-реабілітаційній роботі служби</p> <p>5.Аналітична довідка (корекційно-реабілітаційна робота з конкретним об'єктом)</p> <p>6.Розгорнута соціально-психолого-педагогічна характеристика об'єкту</p> <p>7.Звіт про результати відпрацювання технології установлення контактної взаємодії з об'єктом професійної діяльності</p> <p>8.Розгорнутий протокол індивідуальної або групової бесіди з об'єктом професійної діяльності</p> <p>9.Звіт-аналіз про виконання індивідуального або групового завдання</p>	<p>5-7,4 балів</p> <p>5-7,4 балів</p> <p>5-7,4 балів</p> <p>5-7,4 балів</p> <p>5-7,4 балів</p> <p>5-7,4 балів</p> <p>7,5-11,2 балів</p> <p>7,5-11,2 балів</p> <p>5-7,4 балів</p>	<p>7,5-8,9 балів</p> <p>7,5-8,9 балів</p> <p>7,5-8,9 балів</p> <p>7,5-8,9 балів</p> <p>7,5-8,9 балів</p> <p>7,5-8,9 балів</p> <p>11,25-13,45 балів</p> <p>11,25-13,45 балів</p> <p>7,5-8,9 балів</p>	<p>9-10 балів</p> <p>9-10 балів</p> <p>9-10 балів</p> <p>9-10 балів</p> <p>9-10 балів</p> <p>9-10 балів</p> <p>13,5-15 балів</p> <p>13,5-15 балів</p> <p>9-10 балів</p>
IУ	7	Соціально-підтримуюча	<p>1. План-щоденник проходження практики</p> <p>2. Аналітична довідка (характеристика системи роботи соціальної служби або соціально-педагогічної служби освітнього закладу)</p> <p>3. Аналіз плану роботи соціальної служби на період проходження практики</p> <p>4. Характеристика ресурсів, що застосовуються в організації соціальної підтримки</p> <p>5. Аналітична довідка (соціально-підтримуюча робота з індивідом або групою)</p> <p>6. Розгорнутий протокол індивідуальної або групової бесіди з об'єктом професійної діяльності</p> <p>7. Розгорнутий протокол консультування клієнтів спеціалістами служби</p>	<p>5-7,4 балів</p> <p>5-7,4 балів</p> <p>5-7,4 балів</p> <p>5-7,4 балів</p> <p>5-7,4 балів</p> <p>7,5-11,2 балів</p> <p>7,5-11,2 балів</p>	<p>7,5-8,9 балів</p> <p>7,5-8,9 балів</p> <p>7,5-8,9 балів</p> <p>7,5-8,9 балів</p> <p>7,5-8,9 балів</p> <p>11,25-13,45 балів</p> <p>11,25-13,45 балів</p>	<p>9-10 балів</p> <p>9-10 балів</p> <p>9-10 балів</p> <p>9-10 балів</p> <p>9-10 балів</p> <p>13,5-15 балів</p> <p>13,5-15 балів</p>

			8. Моніторинг здійснення соціального патронажу 9. Звіт-аналіз про виконання індивідуального завдання	5-7,4 балів 5-7,4 балів	7,5-8,9 балів 7,5-8,9 балів	9-10 балів 9-10 балів
	8	Проектувально-менеджерська Консультативна	1. План-щоденник проходження практики 2. Аналітична довідка (характеристика системи планування та організації роботи соціальної служби або соціально-педагогічної служби освітнього закладу) 3. Аналіз системи управління даної соціальної служби 4. Характеристика технологій менеджменту в управлінні кадровим складом служби 5. Аналітична довідка (характеристика соціального проекту) 6. Розгорнутий протокол консультування клієнтів 7. Звіт-аналіз про виконання індивідуального завдання	5-7,4 балів 7,5-11,2 балів 5-7,4 балів 7,5-11,2 балів 10-14,8 балів 10-14,8 балів 5-7,4 балів	7,5-8,9 балів 11,25-13,45 балів 7,5-8,9 балів 11,25-13,45 балів 15-17,8 балів 15-17,8 балів 7,5-8,9 балів	9-10 балів 13,5-15 балів 9-10 балів 13,5-15 балів 18-20 балів 18-20 балів 9-10 балів
У	9	Комплексна (стажерська)	1. План-щоденник проходження практики 2. Аналітична довідка (характеристика системи роботи соціальної служби або соціально-педагогічної служби освітнього закладу) 3. Аналіз плану роботи соціальної служби на період проходження практики 4. План самостійної роботи на період практики 5. Аналітична довідка (соціально-педагогічна (соціальна робота) робота з конкретним об'єктом) 6. Програма і результати навчально-дослідницької роботи на період практики 7. Звіт про результати самостійної роботи на посаді соціального педагога, соціального працівника 8. Професійне портфоліо	5-7,4 балів 5-7,4 балів 5-7,4 балів 5-7,4 балів 5-7,4 балів 10-14,8 балів 5-7,4 балів 10-14,8 балів	7,5-8,9 балів 7,5-8,9 балів 7,5-8,9 балів 7,5-8,9 балів 7,5-8,9 балів 15-17,8 балів 7,5-8,9 балів 15-17,8	9-10 балів 9-10 балів 9-10 балів 9-10 балів 18-20 балів 9-10 балів 18-20 балів

**Характеристика-відгук на студента-практиканта
(групова форма)**

Курс _____, семестр _____, термін проходження практики _____

Вид практики _____

База проходження практики _____

Прізвище, ім'я, по батькові	Організованість, Дисциплінованість	Активність, ініціативність	Комунікативні здатності	Мотиваційно-змістова готовність	Психологічна готовність	Етико-поведінкова Готовність	Технологічно-діяльнісна готовність	Рефлексивна готовність	Рекомендації щодо професійного й особистісного самовдосконалення

М.П.

Керівник установи (організації)

Примітка: показники оцінюються за рівнями: Н – низький рівень сформованості показника, С – середній, В – високий.

**Характеристика-відгук на студента-практиканта
(індивідуальна форма)**

1. Прізвище, ім'я, по батькові. _____
2. База й термін проходження практики. _____
-
3. Мотивація студента – інтерес до конкретного виду практики, його відповідність бажанню, професійним пристрастям студента, інтерес до роботи даної конкретної установи, до роботи з конкретною категорією клієнтів.

4. Активність студента. Ставлення студента до практики. _____

5. Дотримання етичних норм професійної діяльності. _____

6. Індивідуальні особливості студента – упевненість, урівноваженість, відкритість, готовність прийти на допомогу, комунікабельність, стиль спілкування з клієнтами, колегами, керівниками практики, готовність до обговорення виникаючих проблем, до критичного самоаналізу власної діяльності, до сприйняття критики, толерантність. _____

7. Надання пріоритету індивідуальній роботі або роботі у групі, роботі під керівництвом або самостійно, роботі творчій або репродуктивній, у якості організатора, керівника або виконавця, безпосередньо з клієнтами або проектування, планування, теоретична розробка тощо. _____

8. Досягнення цілей і виконання задач практики. _____
9. Якість виконання завдань програми практики і оперативних доручень. _____

10. Рівень сформованості професійних умінь.

Професійні уміння	Рівень сформованості і рекомендації для подальшого розвитку і самовдосконалення
Комунікативні	

Організаційні	
Діагностичні	
Проектувальні	
Дидактичні	
Аналітичні	

11. Загальна оцінка рівня сформованості професійної готовності студента:

- Ціннісно-змістовний компонент – сформованість усвідомленої позитивної мотивації до професії в сполученні з компетентним уявленням про неї (її зміст, соціальну й особистісну значимість), сформованість свідомих стійких настанов на дотримання морально-етичних норм професійної діяльності.

- Інструментально-технологічний компонент – ступінь володіння професійним інструментарієм, сформованість комплексу професійних здатностей

• Рефлексивний компонент – сформованість адекватної професійної Я-концепції в сполученні з стійкою мотивацією до самоаналізу, професійного самовдосконалення, розвитку своїх творчих здібностей.

12. Особистий внесок студента у роботу закладу під час практики.

13. Рекомендована оцінка за практику.

14. Рекомендації по професійному самовдосконаленню.

М.П.

Керівник установи (організації)

Література

1. Альбуханова-Славская К. А. Диалектика человеческой жизни / К. А. Альбуханова-Славская. – М. : Высшая школа, 1977. – 214 с.
2. Артюшкіна Л. Проблеми адаптації та професійної мотивації майбутніх соціальних педагогів / Л. Артюшкіна // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. – 2002. – № 10. – С. 152 – 155.
3. Василькова Ю. В., Василькова Т. А. Социальная педагогика: курс лекций / Ю. В. Василькова, Т. А. Василькова. – М. : Академия, 2001. – 314 с.
4. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: Контекстный поход / А. А. Вербицкий. – М. : Высшая школа, 1991. – 203 с.
5. Вербицкий А. А. Психолого-педагогические основы контекстного обучения в вузе: Дис. ... д-ра пед. наук в виде научн. доклада / А. А. Вербицкий. – М., 1991. – 55 с.
6. Вербицкий А. А., Чернявская А. Г. Менеджер в роли учителя: материалы к курсу «Психология и педагогика» / А. А. Вербицкий, А. Г. Чернявская. – 3-е изд., стер. – Жуковський : МИМ ЛИНК, 2001. – 102 с.
7. Галагузова Ю. Н. Профессиональная подготовка социальных педагогов / Ю. Н. Галагузова // Социальная работа. – 1992. – № 6. – С. 79 – 85.
8. Галагузова Ю. Н. Социальная педагогика : практика глазами преподавателей и студентов. пособие для студ / Ю. Н. Галагузова, Г. В. Сорвачева, Г. Н. Штинова. – М. : Гуманит. изд. центр Владос, 2001. – 224 с.
9. Галагузова Ю. Н., Социальная педагогика: Практика глазами преподавателей и студентов: пособие для студ. / Ю. Н. Галагузова, Г. В. Сорвачева, Г. Н. Штинова. – М. : Гуманит. изд. центр Владос, 2001. – 156 с.
10. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога. навчальний посібник для ВНЗ / Л. М. Завацька. – К. : Видавничий Дім „Слово”, 2008. – 240 с.
11. Історія, теорія і практика соціальної роботи в Україні : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Упорядники : С. Я. Харченко, Л. Ц. Ваховський, О. П. Песоцька, В. О. Кратінова, О. Л. Караман. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 408 с.
12. Карпенко О. Г. Соціальний працівник: деякі аспекти професійної підготовки. Навчально-методичний посібник / О. Г. Карпенко. – К. : Держ. ін-т розвитку сім'ї та молоді, 2007. – 144 с.
13. Коваль Л. Підготовка соціальних педагогів і соціальних працівників в Україні / Л. Коваль // Соціальна політика і соціальна робота. – 1998. – №1-2. – С. 86 – 95.
14. Ларіонова Н. Б. Наскрізна програма навчальної практики студентів спеціальностей „Соціальна педагогіка” і „Соціальна робота” /

- Н. Б. Ларіонова; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2009. – 41 с.
15. Межирицький О. Я. Розвиток форм і методів соціально-педагогічної підготовки студентів до роботи в сільській місцевості / О. Я. Межирицький // Освіта Донбасу. – 2002. – № 3. – С. 56 – 59.
 16. Менеджмент социальной работы: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. Е. И. Комарова, А. И. Войтенко. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 288 с.
 17. Мигович І. І. Теоретичні й організаційно-методичні аспекти підготовки фахівців для соціальної роботи / І. І. Мигович // Соціальна робота в Україні. – 2002. – № 1. – С. 53 – 61.
 18. Мудрик А. В. Социальная педагогика : учеб. для студ. пед. вузов / А. В. Мудрик. – М. : Издательский центр „Академія”, 2002. – 200 с.
 19. Мустаева Ф. А. Основы социальной педагогики : учебник для вузов / Ф. А. Мустаева. – М. : Академический проект, 2003. – 528 с.
 20. Наскрізна програма практики студентів спеціальності „соціальна робота” // Соціальна робота: Збірник навчальних програм. // Соціальна робота. Кн.5. – К. : ДЦССМ, 2002. – С. 293 – 308.
 21. Никитина Л. Функции и роли социального педагога / Л. Никитина // Воспитание школьников. – 2000. – № 8. – С. 15 – 23.
 22. Обучение практике социальной работы: Международный взгляд и перспективы / Под ред. М. Дозла и С. Шадлоу; пер. с англ. под ред. Ю.Б. Шапиро. – М. : Аспект Пресс, 1997. – 223 с.
 23. Овчарова Р. В. Справочная книга социального педагога / Р. В. Овчарова. – М. : ТЦ „Сфера”, 2001. – 480 с.
 24. Організація та управління життєдіяльністю дітей і молоді в оздоровчих таборах : навч.-метод. посіб. для фахівців та студ.-організаторів літнього відпочинку дітей і молоді / за заг. ред. С. Я. Харченка ; Авт. кол.: С. Я. Харченко, Л. Ц. Ваховський, О. П. Песоцька, В. О. Кратінова, О. Л. Караман, І. В. Белецька, Т. С. Гаміна, С. В. Горенко, Н. А. Сердюк, Н. Б. Ларіонова, О. О. Мойсеева, Я. І. Юрків ; Держ. зал. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2009. – 327 с.
 25. Поваренков Ю.П. Психологическое содержание профессионального становления человека / Ю.П. Поваренков. – М. : Изд-во УРАО, 2002. – 160 с.
 26. Поліщук В. А. Підготовка фахівців із соціальної роботи : Тернопільський державний педагогічний університет / В. А. Поліщук // Соціальна політика і соціальна робота. – 1999. – № 1. – С. 49 – 56.
 27. Поліщук В. А. Теорія та методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти : монограф. / за заг. ред. Н. Г. Никало. – Тернопіль : ТНПУ, 2006. – 424 с.
 28. Приходько Н. И. Технология воспитания и практическая подготовка социального педагога / Н. И. Приходько // Школьные технологии – 2000. – № 3. – С. 13 – 21.

29. Сидоров В. Н. Профессиональная деятельность социального работника: ролевой подход / В. Н. Сидоров. – Винница : „Глобус-пресс”, 2006. – 408 с.
30. Соціальна педагогіка : підручник / За ред. проф. А. Й. Капської. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 488 с.
31. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін. ; За заг. ред. : І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.
32. Соціальна робота з різними категоріями клієнтів : науково-методичний посіб для студентів, магістрантів, аспірантів та спеціалістів у галузі соціальної педагогіки, соціальної роботи / С. Я. Харченко, М. С. Кратінов, Л. Ц. Ваховський, О. П. Песоцька, В. О. Кратінова, О. Л. Караман. – Луганськ : „Альма-матер”, 2005. – 408 с.
33. Соціальний педагог: основні напрямки його діяльності в навчально-виховних закладах // Директор школи. – 1999. – № 15(63). – С. 9 – 15.
34. Тюпля Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота: теорія і практика : навч. посіб. / Л. Т. Тюпля, І. Б. Іванова. – К. : Знання, 2008. – 574 с.
35. Филонов Г. Н. Социальная педагогика: научный статус и прикладные функции / Г. Н. Филонов. – М. : Академия, 1997. – 216 с.
36. Харченко С. Я. Інноваційні технології підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності // Нові технології навчання: Наук.-метод. зб./ Ред. кол.: Б. І. Холод /головний редактор/ О. Я. Савченко, О. І. Ляшенко, А. М. Федяєва та ін. – К. : НМЦ ВО, 2000. – Вип. с.-26. – С.28 – 34.
37. Харченко С. Я. Дидактические основы подготовки студентов к социально-педагогической деятельности / С. Я. Харченко. – Луганськ : Альма-матер, 1999. – 138с.
38. Харченко С. Я. Інноваційні технології підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності // Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. – Ред. кол.: Б. І.Холод, О. Я.Савченко, О. І. Ляшенко, А. М. Федяєва та ін. – К.: НМЦ ВО, 2000. – С.28– 34.
39. Хуторской А. В. Современная дидактика: Учебник для вузов / А. В. Хуторской. – СПб : Питер, 2001. – 138 с.
40. Шендеровский К. С. Организационные и методические аспекты управления персоналом служб социальной сферы : учебно-метод. сб. для самообразования и разных форм повышения квалификации руководителей соц. служб / К. С. Шендеровский. – К. : ООО Довіра. – 2002. – 117 с.
41. Шендеровський К. С. Управління соціальною роботою з дітьми та молоддю. Менеджмент соціальної служби : навч.-метод. зб. для спеціаліста з соц. роботи системи центрів соц. служб для молоді м. Києва. – К. : ТОВ „Довіра”, 2002. – 158 с.

Навчально-методичне видання

ЛАРІОНОВА Наталія Борисівна

**ПРАКТИКА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
„СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА”
І „СОЦІАЛЬНА РОБОТА”**

Навчально-методичний посібник

Комп'ютерна верстка – Юрків Я. І.
Дизайн – Дроздова С. В.

Здано до склад. 29.09.2010 р. Підп. до друку 29.10.2010 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 8,02. Наклад 200 прим. Зам. № 135.

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
„Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”
вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. т/ф: (0642) 58-03-20.
e-mail: alma-mater@list.ru
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.